

Breed of smal opleiden?

Een vergelijking tussen het oude vbo en mavo en het nieuwe vmbo

L. Borghans

J. Coenen

(Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Universiteit Maastricht)

1 Inleiding

De invoering van het vmbo (voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs) in 1999 luidde het samengaan in van het voormalige vbo (voorbereidend beroepsonderwijs) en het mavo in een viertal nieuwe leerwegen: basisberoepsgerichte leerweg (bl), kaderberoepsgerichte leerweg (kl), gemengde leerweg (gl) en theoretische leerweg (tl). Leerlingen die eerst mavo of vbo volgden, stromen nu in in een gemeenschappelijk programma en kiezen na twee jaar een van de genoemde leerwegen. De eerste leerlingen die vanuit de nieuwe structuur doorstroombden naar het vervolgonderwijs waren de eindexamenkandidaten van het schooljaar 2002-2003.

Een belangrijke vraag die hierbij speelt is wat de optimale verhouding tussen algemeen-breed en specifiek-smal is. Het onderwijs moet aan de ene kant de nodige variëteit vertonen om tegemoet te komen aan de verschillen in het niveau van leerlingen. Aan de andere kant liggen de ontwikkelingsmogelijkheden van deze jongeren nog niet vast en moet voorkomen worden dat door een vroegtijdige specialisatie of keuze, relevante ontwikkelingsmogelijkheden uitgesloten worden. Er is een verkenning gewenst die onderzoekt of maatschappelijke veranderingen vragen om een aanpassing van de structuur van het onderwijs aan deze groep jongeren, of dat binnen de huidige structuur ook aanpassingen mogelijk zijn.

De vraag is daarom welke effecten de recente hervorming van mavo en vbo heeft gehad op de doorstroompatronen in en na het voortgezet onderwijs. De invoering van de leerwegen in het vmbo biedt de mogelijkheid om meer in het algemeen te inventariseren met welke effecten we rekening moeten houden als de structuur van het onderwijs wordt aangepast en kan dus dienen als casus voor een gedachtevorming over de optimale verhouding tussen breed en smal in verschillende fases van het voortgezet onderwijs.

In dit rapport zal een theoretisch kader worden geschetst voor de afweging tussen breed en smal in het onderwijs en zal aan de hand van gegevens over de keuzes van leerlingen en hun succes tijdens en na de desbetreffende opleiding in kaart worden gebracht wat de effecten van de overgang van mavo/vbo naar vmbo zijn geweest.

2 Theoretisch kader

Bij de afweging op welke wijze het onderwijs het beste gestructureerd kan worden, spelen twee aspecten een belangrijke rol.

De onderdelen die een leerling volgt dienen te passen binnen zijn of haar ontwikkelingslijn. Een opleiding moet goed voorbereiden op een vervolgopleiding en deze vervolgopleiding moet goed aansluiten op werk dat men uiteindelijk zal gaan doen. De optimale invulling van het onderwijs vroeg in de opleiding zal dus afhangen van het traject dat een leerling later zal doorlopen.¹

Daarnaast kent de ontwikkeling van leerlingen grote onzekerheden. De structuur van opleidingen zou dan ook zo moeten zijn dat eenmaal gemaakte keuzes voor de hand liggende ontwikkelingen niet bij voorbaat onnodig inperken. Dit heeft zowel betrekking op het niveau als op de richting. Een leerling die relatief laat opbloeit, zou zijn opleidingsloopbaan op een bij hem passend niveau moeten kunnen afronden. Een leerling die vrij laat interesse in een bepaalde vakrichting ontwikkelt, zou op redelijke wijze nog invulling moeten kunnen geven aan deze voorkeur. Dit kan gerealiseerd worden door opleidingen voldoende breed te houden of door schakelmogelijkheden in te bouwen.

In de praktijk zijn beide uitgangspunten niet altijd volledig verenigbaar. Een brede opleiding waarmee leerlingen nog alle kanten op kunnen, kan te zwaar worden waardoor een deel van de relevante doelgroep het traject niet meer zal volgen of tussentijds afhaakt. Een schakelmogelijkheid kan zo veel extra tijd vergen, dat in de praktijk maar weinig leerlingen gebruikmaken van de mogelijkheid. Gezocht moet dus worden naar goede afwegingen waarbij zo veel mogelijk aan het ene uitgangspunt wordt voldaan zonder het andere uitgangspunt te veel op te offeren.

Deze trade-off kan het beste aan de hand van een gestileerd voorbeeld worden getoond. In dit gestileerde voorbeeld gaan we ervan uit dat het curriculum uit slechts twee onderdelen bestaat: theorie en praktijk. Bij theorie leren leerlingen algemene, theoretische kennis die in een groot aantal situaties toepasbaar is. Theoretische kennis alleen is nooit voldoende om goed te kunnen functioneren in het werk, maar dankzij deze theoretische kennis kunnen leerlingen praktische vaardigheden sneller oppakken en leren ze dus sneller. Bij praktijk leren leerlingen de vaardigheden voor een bepaald beroep goed uit te voeren. Hierbij moet men dus kiezen voor een specifieke richting.

In het curriculum moet een keuze worden gemaakt over hoeveel theorie en praktijk er gegeven moet worden en in welke volgorde dit het beste kan plaatsvinden. Leerlingen die instromen in het onderwijs verschillen in capaciteiten. Intelligentere leerlingen zullen

¹ *Het gaat hierbij overigens niet per se om specialisatie in de zin van een smal vakkenpakket. Zelfs als precies bekend zou zijn welke richting een leerling uit gaat, kan in het ene geval een gespecialiseerde opleiding optimaal zijn, maar kan het ook interessant zijn om een brede opleiding te krijgen.*

minder moeite hebben met het leren van theorie en kunnen in kortere tijd daardoor meer theorie leren. Bij anderen zal dit moeizamer gaan.

Als precies bekend zou zijn wat de capaciteiten van elke leerling zijn, zou voor iedereen het optimale curriculum kunnen worden vastgesteld. Voor intelligentere kinderen zal het optimaal zijn om meer theorie in het curriculum te stoppen, terwijl voor minder intelligente kinderen een groter praktijkdeel optimaal zou zijn. Omdat de capaciteiten van leerlingen gradueel variëren, zou er in principe voor elke leerling een apart optimaal curriculum moeten worden gevonden. Praktisch stuit dit uiteraard op bezwaren en zullen groepen leerlingen die qua niveau bij elkaar in de buurt zitten, samen worden genomen in een opleiding.

Als bekend is hoeveel theorie en praktijk het curriculum voor een bepaalde groep leerlingen moet bevatten, zal het optimaal zijn om eerst de theorie en dan de praktijk aan de orde te laten komen. De veronderstelling is immers dat meer theoretische kennis het leervermogen bij praktische lessen zal verhogen. Het rendement van de theoretische lessen is dus het hoogst als alle praktijkonderdelen na de theorie komen.² In principe is er voor elk niveau dus een optimaal curriculum waarin eerst theorie en daarna praktijk aan de orde komen. De betere studenten krijgen veel theorie en zwakkere studenten veel praktijk. Tabel 1 laat dit zien. Voor de eenvoud van het voorbeeld en omdat in de praktijk geen aparte studieprogramma's voor ieder denkbaar niveau gemaakt kunnen worden, gaan we hier uit van twee programma's: een voor het hoge niveau en een voor het lage niveau.

Tabel 1: Optimaal curriculum voor leerlingen met een laag en hoog niveau				
Doelgroep	Curriculum			
	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3	Jaar 4
Hoog	Theorie			Praktijk
Laag	Theorie		Praktijk	

Verwacht kan worden dat de leerlingen met hoge capaciteiten sneller zullen leren. Zij krijgen dus langer theorie, waarbij ze per tijdseenheid meer leren, waardoor hun theoretische achtergrond uiteindelijk aanzienlijk groter zal zijn dan die van leerlingen met lage capaciteiten. Als de zwakste leerlingen bepalend zijn voor het leertempo in de klas, zal er halverwege de opleiding dus een aanzienlijk verschil zijn in de kennis van de leerlingen uit de hoge en de lage stroom.

Hierdoor ontstaat een flexibiliteitsprobleem. Als er een leerling is die aanvankelijk instroomde in het lage niveau, omdat verwacht werd dat zijn capaciteiten niet groot genoeg waren voor het hoge niveau, maar na verloop van tijd blijkt dat hij wel voldoende geschikt is voor deze hoge stroom, wordt het moeilijk voor hem om alsnog de stap van de lage naar de hoge stroom te maken. Zelfs als hij vanwege zijn capaciteiten meer geleerd heeft van de theorie dan zijn gemiddelde klasgenoten, dan nog heeft hij minder

² *In werkelijkheid zijn er natuurlijk ook andere afwegingen die een rol spelen bij de optimale inrichting van het curriculum en kan het bijvoorbeeld voor de motivatie van de student gunstig zijn om theorie en praktijk al eerder af te wisselen. Deze overwegingen van dit gestileerde voorbeeld blijven echter ook dan spelen.*

theorie gehad dan de leerlingen in de hoge stroom. In de praktijk zal het leereffect van de lessen in de lage stroom overigens ook lager zijn. Aan de praktijkkennis die hij inmiddels heeft opgedaan, heeft hij niet veel, want het praktijkdeel moet in de hoge stroom halverwege de opleiding nog beginnen. Dit maakt de overstap moeilijk.

Ook de afstroom van de hoge naar de lage stroom zal problemen met zich mee kunnen brengen. Een leerling die na twee jaar ontdekt dat de hoge stroom eigenlijk te zwaar voor hem is, zal minder hebben opgestoken van deze lessen, maar mist ook de eerste praktijkervaringen die de leerlingen van de lage stroom al wel gehad hebben. Deze overgangsproblemen zullen echter kleiner zijn dan de problemen van leerlingen die van laag naar hoog willen stromen.

Om de flexibiliteit van het systeem te verhogen zou daarom voor de eerste twee jaar van de opleiding een gemeenschappelijk programma gemaakt kunnen worden. Tabel 2 geeft aan hoe dit er waarschijnlijk uit zou zien.

Tabel 2: Optimaal curriculum voor leerlingen met een laag en hoog niveau met een gemeenschappelijk deel van twee jaren				
Doelgroep	Curriculum			
	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3	Jaar 4
Hoog	Theorie		Praktijk	Theorie
Laag				Praktijk

Om voor beide groepen leerlingen een goed lesprogramma te maken, zal voor de eerste twee jaren een compromis tussen beide stromen uit tabel 1 worden gemaakt. De leerlingen met de lage capaciteiten krijgen meer theorie dan ze anders zouden hebben gehad. De leerlingen met de hoge capaciteiten krijgen minder theorie en alvast wat praktijk. Met name als ook het lestempo afgestemd moet worden op beide groepen, zal het niveau aan het einde van de twee gemeenschappelijk jaren met name voor deze hoge groep lager worden. De lage groep krijgt meer theorie, en zal dus meer moeite hebben om het programma te kunnen volgen.

Ook de laatste twee jaar van de opleiding zullen aangepast worden aan de nieuwe omstandigheden. Er blijven weliswaar twee stromen bestaan, maar de kennis van de instroom verandert. In de hoge stroom zullen daarom wat extra theorie en minder praktijk worden gegeven, om de mindere aandacht voor theorie in de eerste twee jaar te compenseren. Deze compensatie zal echter niet volledig zijn. Ook is de optimale volgorde van theorie en praktijk doorbroken. Om deze redenen zal het eindniveau van leerlingen die van het begin af aan al wisten dat ze de hoge stroom zouden volgen, lager zijn.

Voor de leerlingen die zonder meer de lage stroom zouden volgen, is de situatie ook minder gunstig geworden. Ze hebben weliswaar meer theorie gehad, maar dit is eigenlijk meer dan optimaal is. Vanwege hun leercapaciteiten zou een opleiding met een hoger praktijkgehalte voor hen een betere voorbereiding op de arbeidsmarkt of een vervolgopleiding zijn.

De situatie ligt minder duidelijk voor leerlingen die op de grens van de hoge en de lage stroom zitten. Daarbij kan het ten eerste gaan om leerlingen die net wel of net niet de capaciteiten hebben om de hoge stroom te volgen, maar van wie wel duidelijk is wat hun capaciteiten zijn. Daarnaast kunnen er leerlingen zijn over wie nog onduidelijkheid bestaat wat betreft hun capaciteiten. Voor hen is vooraf onduidelijk of de hoge of de lage stroom gunstiger zal zijn.

Voor de leerlingen die qua capaciteiten op de grens van beide stromen zitten, wordt de nieuwe situatie minder gunstig. Door het compromis in het programma zullen de eerste twee jaren een minder gunstige voorbereiding op de hoge stroom zijn dan bij het programma zonder een gemeenschappelijk deel. De laatste twee jaar van de hoge stroom zullen weliswaar aangepast worden aan de nieuwe instroom, maar het ligt voor de hand dat deze aanpassing niet groot genoeg zal zijn om ook voor de marginale leerling de overstap mogelijk te maken. De zwakkere leerlingen van voorheen nog de hoge stroom, zullen daardoor de stap van het gemeenschappelijk deel naar de nieuwe hoge stroom niet kunnen maken en doorstromen naar de lage stroom.

Voor leerlingen die onzeker zijn over hun capaciteiten wordt de situatie wel gunstiger. Voor een leerling die zou zijn begonnen in de lage stroom, maar na verloop van tijd merkt dat hij de hoge stroom ook had aangekund, is immers de stap naar deze hoge stroom nog steeds open. Het niveau van de hoge stroom is lager dan het voorheen was, maar zal voor hem gunstiger zijn dan de situatie waarin hij in de lage stroom had moeten blijven. Een vergelijkbaar maar kleiner voordeel is er voor de leerling die instroomt in de hoge stroom, maar ontdekt dat dit niveau te hoog is voor hem.

De vraag of twee gemeenschappelijke eerste jaren gunstiger zijn dan twee volledig aparte stromen, hangt dus af van de vraag hoe groot de onzekerheid over capaciteiten is aan het begin van de opleiding en hoe groot de verschillen in het optimale curriculum zijn tussen het programma voor sterkere en zwakkere leerlingen. Als de verschillen in een adequaat programma voor zwakke en sterke leerlingen groot zijn, zijn de kosten van een gemeenschappelijk programma ook hoog. Als er veel leerlingen zijn die niet weten in welke programma ze thuishoren, zijn de baten van differentiatie echter klein.

Tabel 3: Curriculum met zowel een gemeenschappelijk als een gescheiden programma voor de eerste twee jaren

Doelgroep	Curriculum			
	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 3	Jaar 4
Hoog zeker	Theorie			Praktijk
Hoog onzeker	Theorie	Praktijk	Theorie	Praktijk
Laag onzeker			Praktijk	
Laag zeker	Theorie	Praktijk		

In de praktijk kunnen scholen ook in een gemeenschappelijk jaar differentiëren in de lesstof die ze aanbieden aan leerlingen. Dit is echter geen oplossing van het geschetste dilemma, omdat hiermee informeel weer aparte leerwegen worden ingevoerd. Afhankelijk

van de inschatting van de leraar, worden verschillende leerlingen in een klas impliciet ingedeeld in de hoge en de lage stroom en zullen zij ook moeite krijgen om na de eerste twee jaar nog van richting te veranderen.

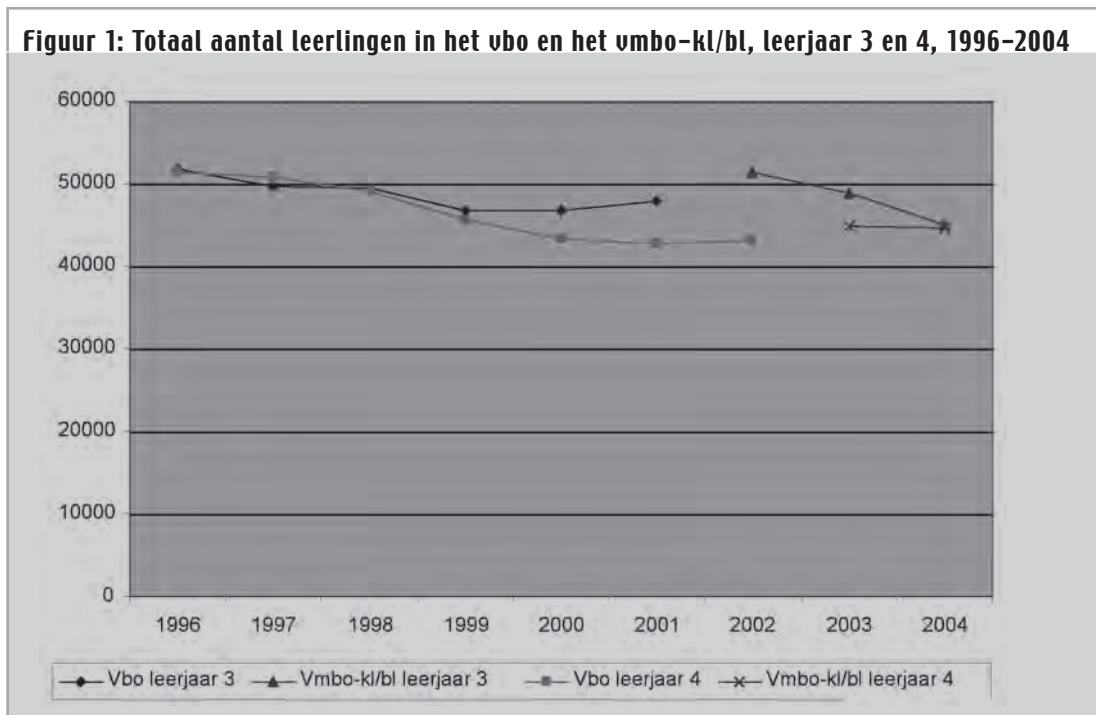
Wel is het denkbaar om een programma te maken waarin de leerlingen aan het begin de keuze hebben om naast een hoge of een lage stroom een gemeenschappelijke stroom te volgen. Alleen voor leerlingen met twijfel over hun capaciteiten zal dit aantrekkelijk zijn. Hierdoor kan het programma ook weer worden aangepast. De zwakste leerlingen zullen niet in deze gemeenschappelijke stroom participeren, waardoor er meer theorie gegeven kan worden en dus de doorstroom naar de hoge stroom makkelijker zal zijn. In principe zouden ook de programma's in de hoge en de lage stroom aangepast moeten worden voor deze groep leerlingen. Een interessante vraag is of de verschillen tussen de twee hoge en de twee lage stromen die nu ontstaan klein genoeg zijn om geen onderscheid te hoeven maken. Als dit wel nodig is, ontstaat per saldo een derde niveau in het onderwijssysteem. In een systeem met meer lagen zal doorstromen naar boven of beneden makkelijker zijn, omdat de verschillen kleiner zijn, maar de vraag is of verdere differentiatie logistiek niet te complex is. Ook is de vraag hoe de instroom zal reageren op deze keuze tussen onmiddellijke specialisatie en een algemeen begin. De algemene opleiding biedt een soort verzekeringspolis. Onzekerheid over de capaciteiten van de leerling kan worden ingedekt, maar de prijs is een iets lager eindresultaat, ongeacht de stroom waarin men uiteindelijk uitkomt. Als leerlingen en hun ouders niet voldoende risico-avers zijn, zal de belangstelling hiervoor gering zijn. Ook bestaat het gevaar van screening-effecten. Een leerling die via het algemene deel doorstroomt naar de hoge stroom, geeft bij toekomstige werkgevers aan dat hij aanvankelijk twijfelde over zijn capaciteiten en kan daardoor op de arbeidsmarkt mogelijk lager worden gewaardeerd dan degene die onmiddellijk de hoge stroom is gaan volgen.

3 De schoolloopbaan tijdens vbo/mavo/vmbo

De overgang van het onderwijssysteem met een scheiding tussen mavo en vbo naar het nieuwe vmbo met aparte leerwegen vanaf het derde leerjaar, kan gezien worden als een verandering van een systeem waarbij in de eerste jaren twee niveaus worden onderscheiden naar een systeem waarbij leerlingen van beide niveaus de eerste jaren een gezamenlijk curriculum hebben. In de praktijk komt het regelmatig voor dat scholen hun klassen indelen in groepen die waarschijnlijk doorstromen naar de tl en klassen die waarschijnlijk de bl of kl gaan volgen. Omdat beide opties voor beide groepen open moeten blijven en ook het curriculum voor beide groepen in principe gelijk is, zal dit onderscheid veel minder bepalend zijn dan in het oude systeem. Bij de analyses zullen de leerlingen uit het vbo (tot 2002) vergeleken worden met de leerlingen van de kl en de bl.

Totalen

Figuur 1 geeft de absolute leerlingenaantallen weer van het vbo, en vmbo-kl en vmbo-bl samen.

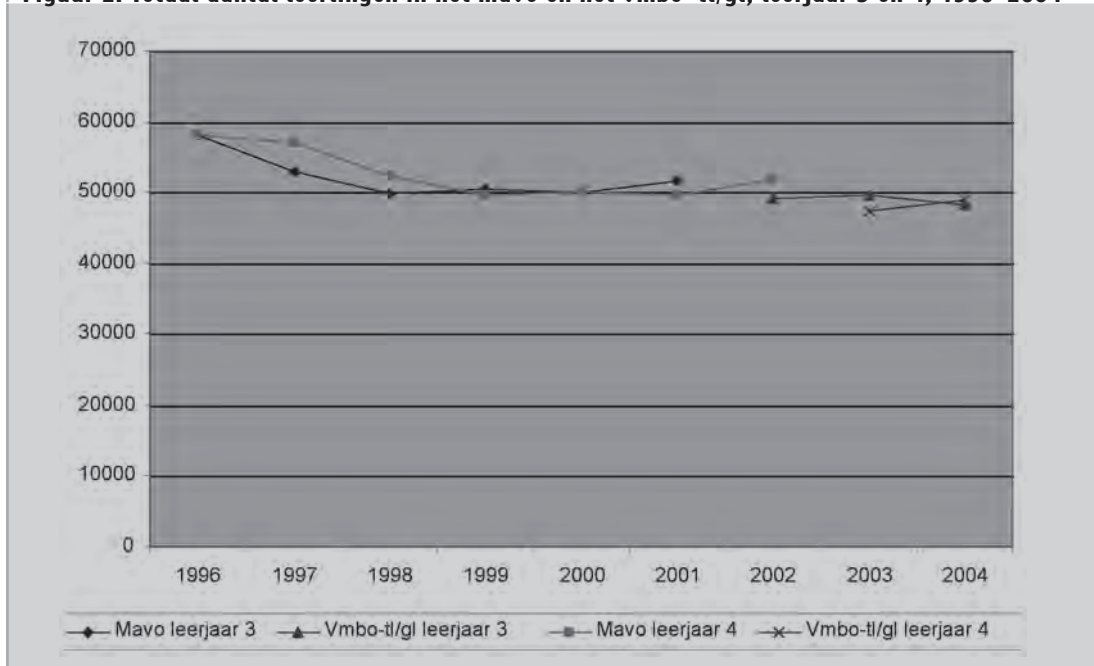

Figuur 1 laat een lichte stijging zien bij de overgang van het oude vbo naar het nieuwe vmbo. Deze stijging is in overeenkomst met de verwachting van het theoretisch kader. Een gezamenlijk begin van een opleiding maakt het moeilijker voor leerlingen op de grens tussen beide niveaus om naar de hogere leerweg door te stromen. Zo stijgt het aantal leerlingen in het derde leerjaar bij de overgang tussen 2001 en 2002 van 48.000 tot 51.500. Ook bij de leerlingen van het vierde leerjaar vindt er een lichte stijging plaats: van ruim 43.000 tot bijna 45.000 leerlingen. Deze stijging van ongeveer 5% is wel minder dan bij leerjaar 3. Na 2002 neemt de belangstelling voor de praktische leerwegen weer af tot 45.000 leerlingen. Dit past in de dalende trend voor vbo-deelname die ook voor 2001 waarneembaar was, maar kan er ook op wijzen dat de aanvankelijke reactie op de nieuwe situatie te sterk was en weer meer leerlingen de stap naar de tl durven te zetten.

De leerlingen van het oude mavo worden vergeleken met de leerlingen van de tl en de gl van het vmbo. Deze vergelijking wordt zichtbaar in figuur 2.

Figuur 2: Totaal aantal leerlingen in het mavo en het vmbo-tl/gl, leerjaar 3 en 4, 1996-2004

Figuur 2 laat zien dat voor de overgang van mavo naar vmbo-tl en vmbo-gl het tegenovergestelde het geval is: het aantal leerlingen neemt licht af vanaf het jaar waarin de eerste lichting van het vmbo-tl en vmbo-gl zit. Het aantal leerlingen van leerjaar 3 daalde van bijna 52.000 tot ongeveer 49.000. Bij de leerlingen van het vierde leerjaar daalde het aantal van bijna 52.000 tot 47.500. Hier is de daling iets sterker bij de leerlingen van leerjaar 4.

De invoering van het vmbo heeft er dus aanvankelijk toe geleid dat er iets meer leerlingen in de kl en bl zijn terechtgekomen en iets minder in de tl en gl. In oude termen heeft er dus een lichte verschuiving plaatsgevonden van mavo naar vbo.

De gl neemt hierbij een bijzondere plaats in. In de berekeningen hebben we de gl meegerekend met de tl. De gl is een variant met een iets grotere praktijkcomponent dan de tl en daardoor wellicht geschikt voor leerlingen die twifelen tussen de tl en de praktische leerwegen. Uit de tabel blijkt dat een groot percentage van deze leerlingen na het derde jaar alsnog doorstroomt naar de tl. Slecht een klein deel blijkt door te stromen naar de praktische leerwegen.

Tabel 4: De doorstroom van leerlingen in de gemengde leerweg, leerjaar 3 (percentages)

Van	Naar	2002	2003	2004
Vmbo-gl 3	Vmbo-gl 4	46,41	46,82	48,62
Vmbo-gl 3	Vmbo-tl 4	37,36	38,22	38,64
Vmbo-gl 3	Bbo	6,55	7,03	7,64
Vmbo-gl 3	Vmbo-gl 3	3,29	3,48	3,58
Vmbo-gl 3	Vmbo-kl 4	1,53	1,66	1,25
Vmbo-gl 3	Vmbo-kl 3	1,68	1,37	1,26
Vmbo-gl 3	Vmbo-tl 3	0,94	0,75	0,76

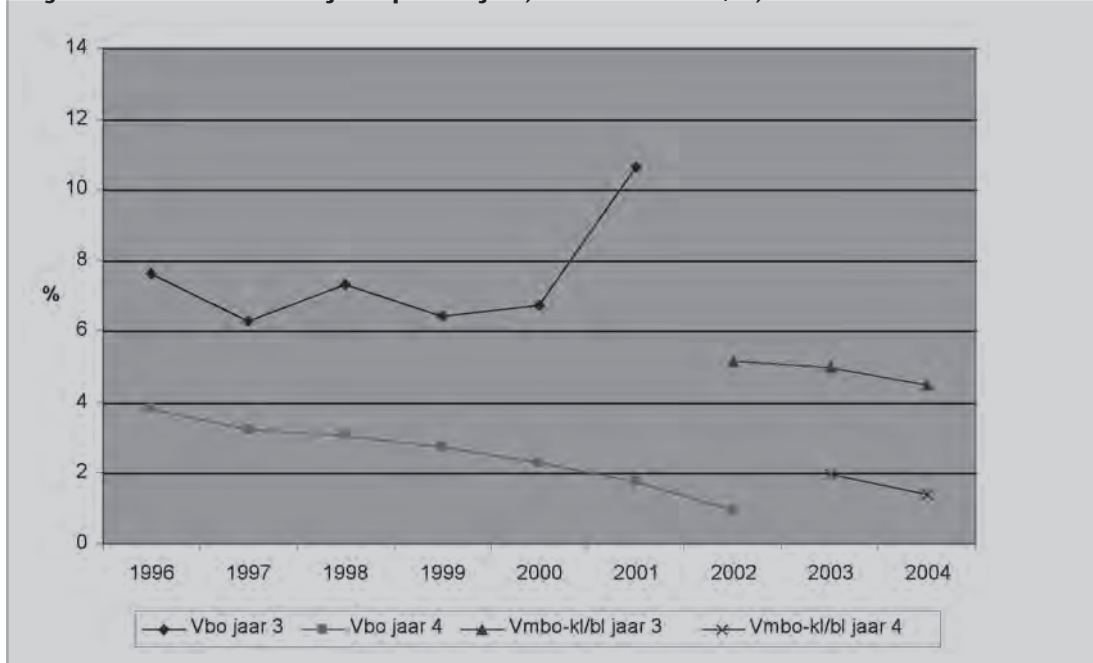
(bbo = buiten bekostigd onderwijs)

Een vroegtijdige selectie zoals in het Nederlandse onderwijs zorgt ervoor dat er fouten kunnen worden gemaakt, omdat leerlingen dan keuzes moeten maken op een moment waarop zij soms nog niet goed hun eigen capaciteiten en interesses kunnen inschatten. Herstelmogelijkheden kunnen plaatsvinden door zittenblijven en tussentijdse afstroom in het geval van een keuze die (aanvankelijk) te hoog gegrepen is, en tussentijdse opstroom wanneer de keuze onder het niveau van de capaciteiten van de leerling blijkt te liggen. Naast de indicatoren zittenblijven, tussentijdse afstroom en tussentijdse opstroom, zullen er nog meer indicatoren van schoolloopbaanpatronen beschreven worden. Zo wordt ook de ongediplomeerde uitstroom beschreven, een verschijnsel dat zeer ongewenst is, omdat het Nederlandse onderwijs iedere leerling in ieder geval een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt wil verschaffen en het onzeker is of voortijdige schoolverlaters hun onderwijsloopbaan weer zullen oppakken na ongediplomeerde uitstroom. Verder komt bevordering naar het volgende leerjaar aan bod, als indicator van een ongestoorde schoolloopbaan.

Zittenblijven

Figuur 3 geeft het aantal zittenblijvers per leerjaar weer voor het oude vbo en het nieuwe vmbo-kl en vmbo-bl.

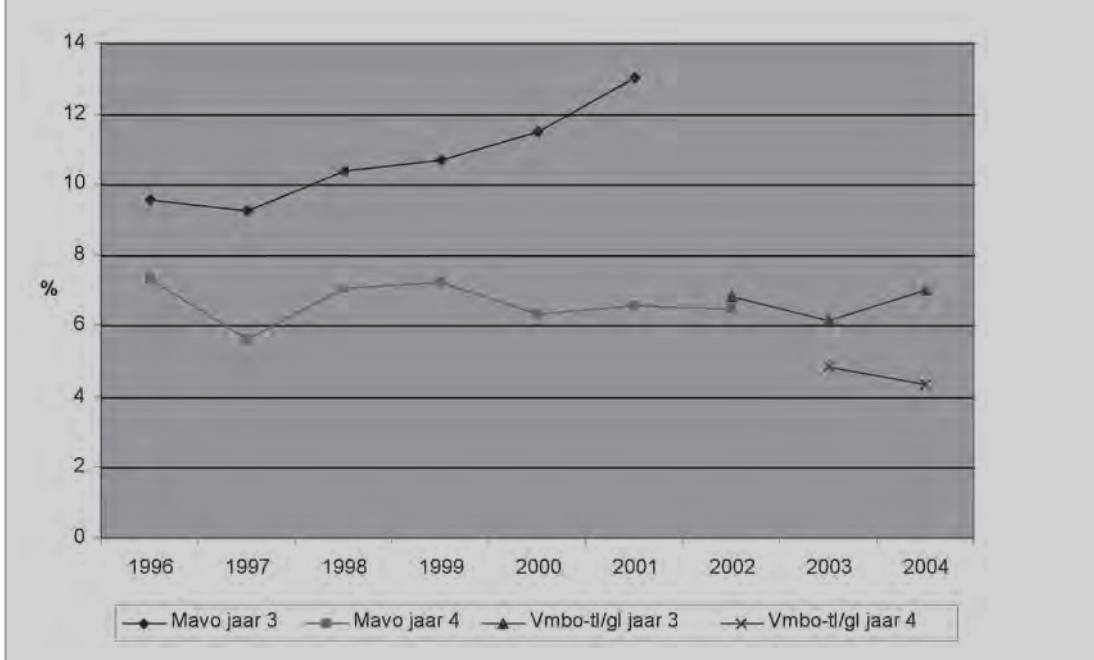
Figuur 3: Aandeel zittenblijvers per leerjaar, vbo en vmbo-kl/bl, 1996-2004

Het aandeel leerlingen van leerjaar 3 en leerjaar 4 dat blijft zitten is de afgelopen jaren gedaald. Deze daling werd bij leerlingen van leerjaar 4 echter al ingezet voor de overgang van vbo naar vmbo. Voor de leerlingen van het derde leerjaar bleef het aandeel tot 2000 min of meer constant, waarna het in 2001 flink steeg, van 6,7% tot 10,7%. Een groot deel van de zittenblijvers van 2001 kwam door het zittenblijven in het nieuwe vmbo terecht. Na de invoering van het vmbo daalde het aandeel zittenblijvers sterk tot 5%. Voor het vierde leerjaar daalde het aandeel zittenblijvers van 1996 tot aan de overgang in 2002 van 3,8% tot 0,9%. Vooral tussen 2001 en 2002 daalde het aandeel relatief sterk. Dit zou te maken kunnen hebben met het door scholen willen voorkomen van 'bezemklassen', kleine klassen met leerlingen die nog in een oud systeem hun diploma moeten halen. Mogelijk om dezelfde reden steeg het aandeel zittenblijvers in het derde leerjaar fors in 2001. Leerlingen waarvan het onzeker was of zij zonder vertraging in het oude systeem zouden slagen bleven zitten, maar vervolgden hun opleiding in het vmbo in plaats van in het vbo. Na invoering van het vmbo is het aandeel zittenblijvers in leerjaar 4 weer iets gestegen, om een jaar later weer iets te dalen. Voor leerlingen van leerjaar 4 lijkt er geen effect te zijn van de invoering van het nieuwe vmbo, behalve voor het laatste jaar leerlingen in het oude vbo. Een effect dat er wel is voor leerlingen van leerjaar 3.

Figuur 4 geeft ook het aandeel zittenblijvers weer voor leerlingen uit het oude mavo en het nieuwe vmbo-tl en vmbo-gl.

Figuur 4: Aandeel zittenblijvers per leerjaar, mavo en vmbo-tl/gl, 1996-2004

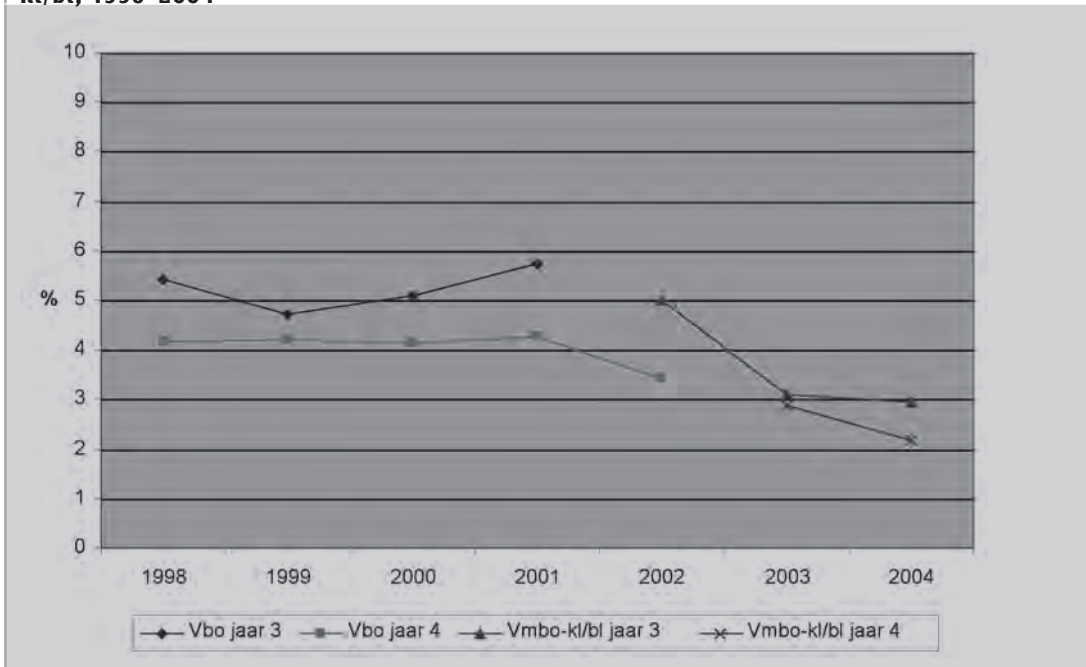

Bij de leerlingen van het mavo steeg het aandeel zittenblijvers in het derde leerjaar van 9,5 tot 13%; in het vierde leerjaar daalde het aandeel licht van 7,3 tot 6,4%. Vervolgens doet zich voor beide leerjaren een flinke daling voor na de invoering van het vmbo. Bij leerlingen van leerjaar 3 van 13 tot 6,8%, bij leerlingen van leerjaar 4 van 6,4 tot 4,9%. Mogelijk stappen leerlingen sinds de invoering van het vmbo vaker over naar een andere (lagere) leerweg als alternatief voor zittenblijven.

Ongediplomeerde uitstroom

In figuur 5 wordt het percentage leerlingen weergegeven dat de vbo- dan wel vmbo-kl/bl-opleiding ongediplomeerd verlaat. We laten bij de ongediplomeerde uitstroom de cijfers van 1996 en 1997 buiten beschouwing, omdat deze waarschijnlijk minder betrouwbaar zijn.

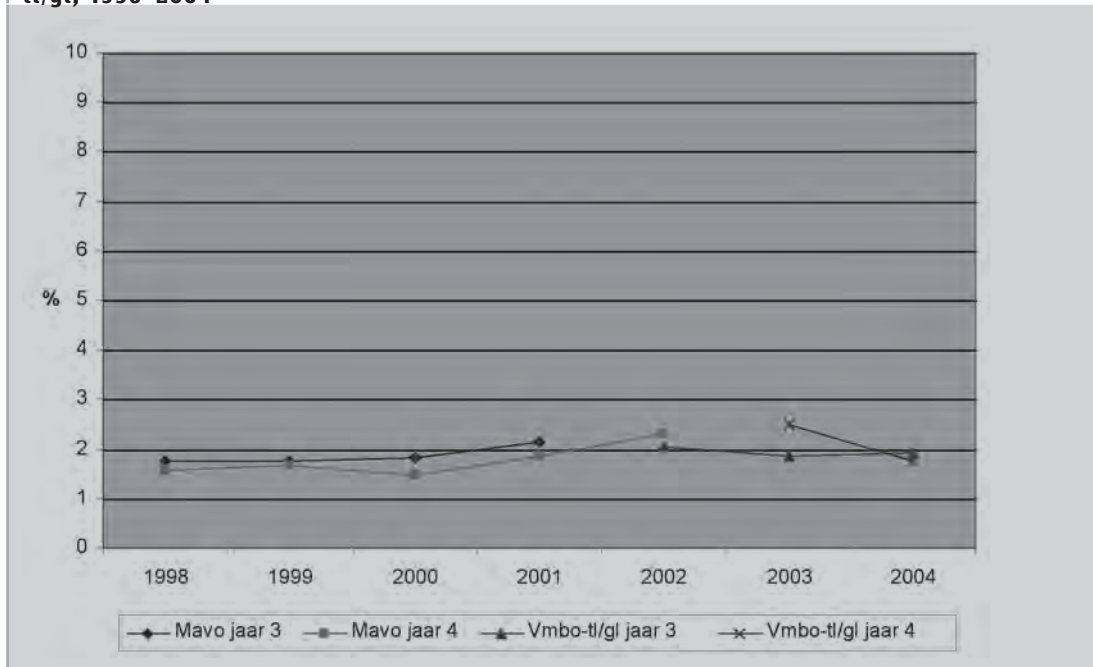
Figuur 5: Aandeel leerlingen dat ongediplomeerd uitstroomt, per leerjaar, vbo en vmbo-kl/bl, 1998-2004

Figuur 5 laat zien dat de ongediplomeerde uitstroom uit het vbo tot 2001 redelijk constant bleef. Daarna zet vanaf 2002 een sterke daling in. Voor de leerlingen van leerjaar 3 valt dit samen met de overgang naar het vmbo. Bij de leerlingen van het vierde leerjaar zette deze daling al één jaar voor de overgang naar het vmbo in. Dit zou kunnen betekenen dat een andere gebeurtenis dan de invoering van het vmbo de daling in 2001 deed inzetten. Ook blijft het aandeel leerlingen dat ongediplomeerd uitstroomt uit het vmbo-kl/bl dalen sinds 2001. De ongediplomeerde uitstroom is voor leerlingen uit beide leerjaren bijna gehalveerd tussen 2001 en 2004 (van 5,7 naar 3% en van 4,3 naar 2,2%). Vermoedelijk hangt dit samen met een interventie van het schoolbeleid om ongediplomeerde uitstroom te verminderen.

Figuur 6 laat het aandeel leerlingen zien, dat ongediplomeerd het mavo of de tl en de gl van het vmbo verlaat.

Figuur 6: Aandeel leerlingen dat ongediplomeerd uitstroomt, per leerjaar, mavo en vmbo-tl/gl, 1998-2004

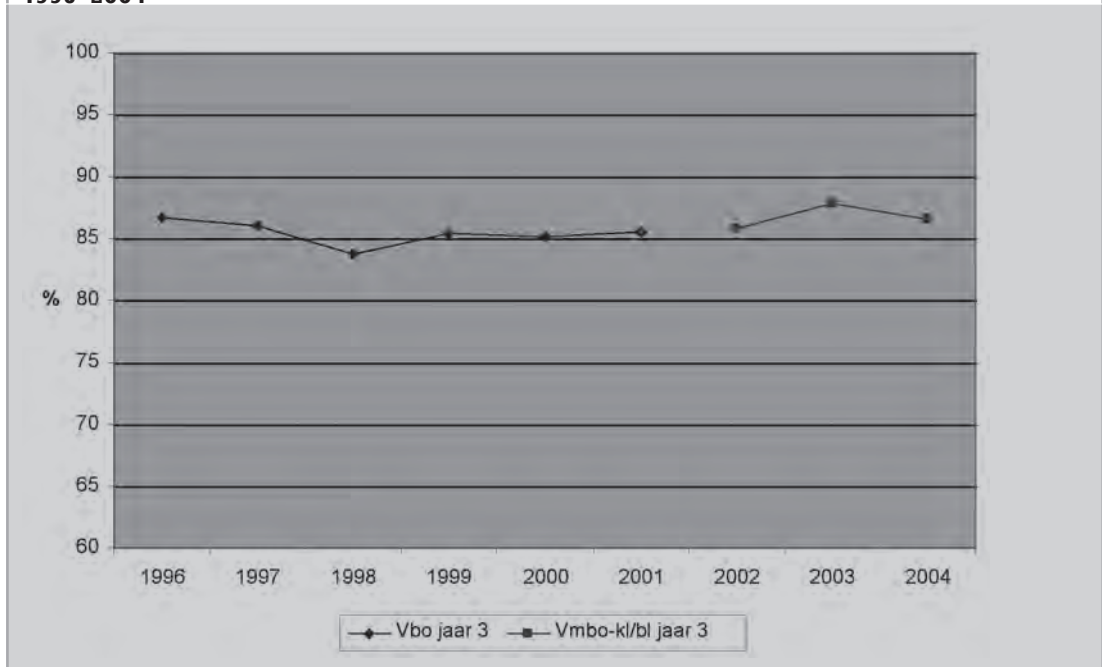

Figuur 6 laat een behoorlijk constante ongediplomeerde uitstroom zien voor mavo-leerlingen. Met nog geen 2% is de ongediplomeerde uitstroom veel geringer dan bij het vbo. Bij de overgang van het oude mavo naar het nieuwe vmbo-tl/gl tussen 2001 en 2002 blijft het aandeel dat ongediplomeerd uitstroomt uit het derde jaar gelijk. Wel daalt het aandeel licht bij de leerlingen van leerjaar 4 tussen 2003 en 2004, één jaar na de overgang van mavo naar vmbo-tl/gl, van 2,5 tot 1,8%.

Bevordering volgend leerjaar

Figuur 7 geeft voor leerlingen van het derde leerjaar vbo en vmbo-kl/bl weer welk aandeel bevorderd wordt naar het vierde leerjaar.

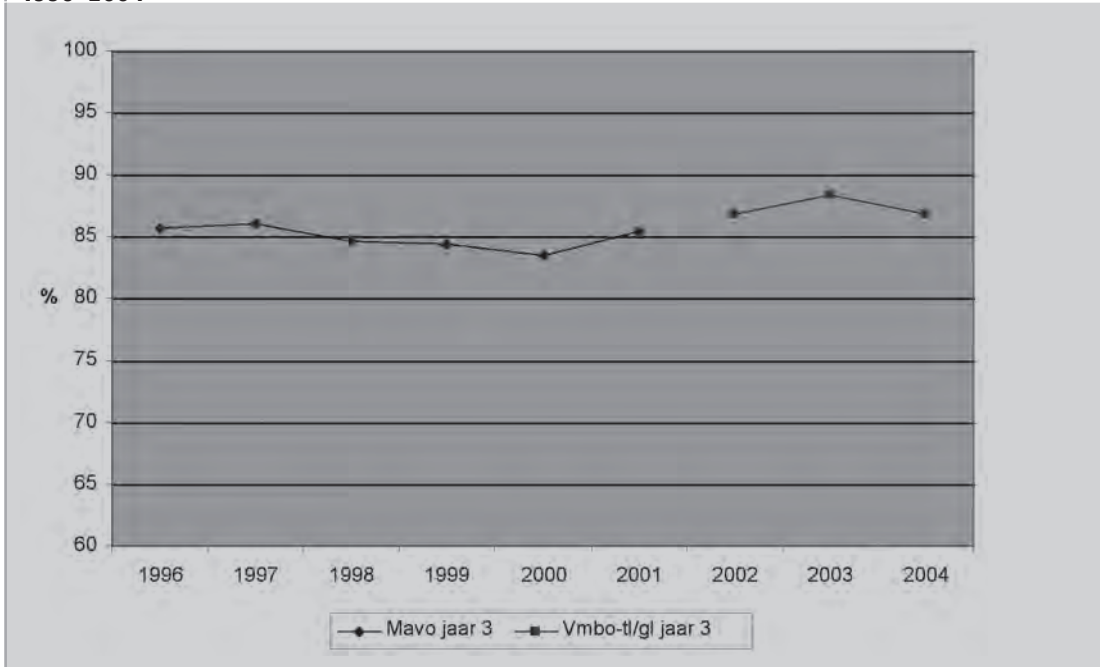
Figuur 7: Aandeel leerlingen dat bevorderd wordt naar leerjaar 4, vbo en vmbo-kl/bl, 1996-2004

Figuur 7 laat tussen 1996 en 2001 weinig fluctuaties zien in het aandeel leerlingen dat wordt bevorderd naar leerjaar 4. Ook na de overgang naar het vmbo is het aandeel min of meer constant gebleven: van ruim 85 tot ongeveer 87%. Er is dus geen sprake van een effect van de invoering van het vmbo op bevordering naar het volgende leerjaar.

Figuur 8 geeft voor mavo en vmbo-tl/gl het aandeel leerlingen dat naar het vierde leerjaar bevorderd wordt.

Figuur 8: Aandeel leerlingen dat bevorderd wordt naar leerjaar 4, mavo en vmbo-tl/gl, 1996-2004

Gedurende de hele periode zijn er geen grote verschillen in het aandeel leerlingen dat bevorderd wordt naar leerjaar 4. Tussen de 84 en 88% van de leerlingen wordt bevorderd naar het volgend leerjaar tussen 1996 en 2004. Na de overgang naar vmbo-tl/gl stijgt het aandeel eerst twee jaar, om vervolgens weer te dalen. De invoering van het vmbo-tl/gl lijkt ondanks een lichte stijging weinig verschil uit te maken voor het aandeel leerlingen dat bevorderd wordt naar leerjaar 4.

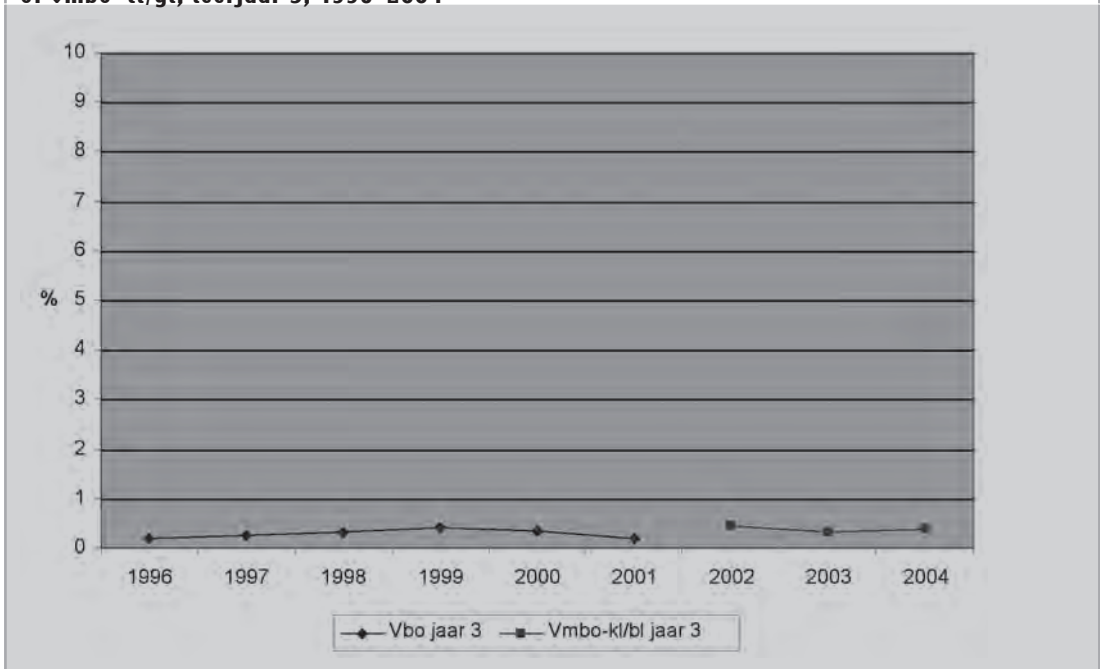
Tussentijdse opstroom

Tussentijdse opstroom wil hier zeggen: tussentijds, zonder diploma overstappen van vbo of vmbo-kl/bl naar mavo of vmbo-tl/gl, of van mavo of vmbo-tl/gl naar havo. Het kan dan gaan om een overstap naar hetzelfde leerjaar of naar een jaar hoger.

Figuur 9 laat de tussentijdse opstroom zien voor leerlingen afkomstig van vbo of vmbo-kl/bl. Aangezien de tussentijdse opstroom van leerlingen uit leerjaar 4 nihil is, wordt deze niet in de grafiek weergegeven.

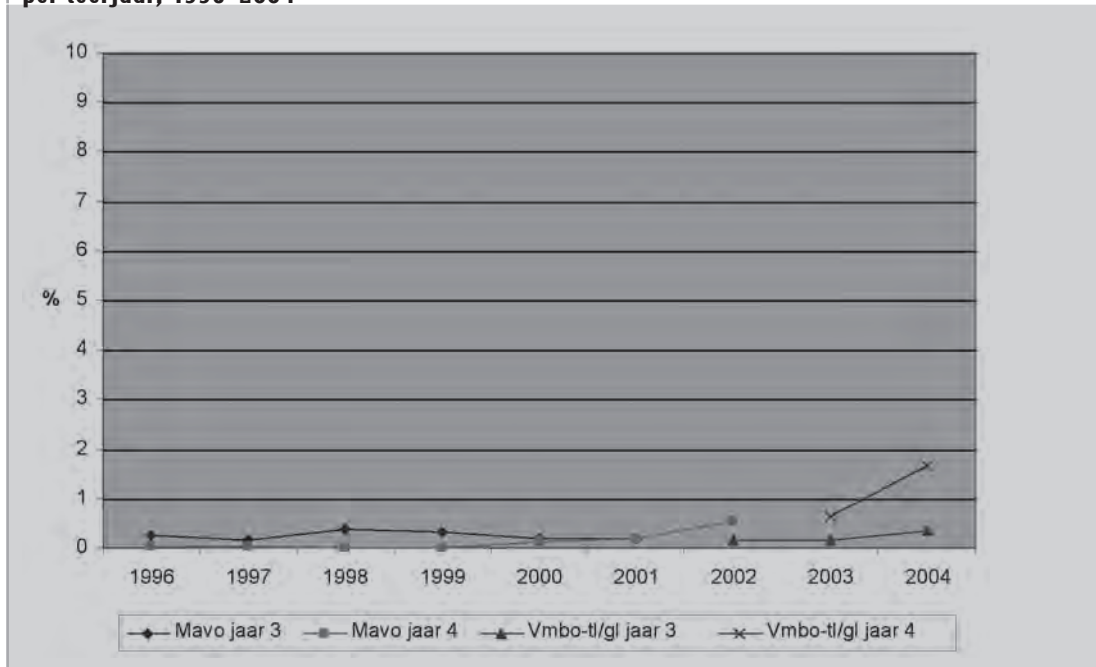
Figuur 9: Aandeel leerlingen dat tussentijds opstroomt van vbo of vmbo-kl/bl naar mavo of vmbo-tl/gl, leerjaar 3, 1996-2004

Figuur 9 laat zien dat de tussentijdse opstroom van vbo naar mavo tussen 1996 en 2001 weinig voorstelde: tussen de 0,2 en de 0,4% van de leerlingen uit leerjaar 3. Ook na invoering van het vmbo blijft het aandeel laag, rond de 0,5%.

Figuur 10 geeft de tussentijdse opstroom van mavo en vmbo-tl/gl naar havo weer.

Figuur 10: Aandeel leerlingen dat tussentijds opstroomt van mavo of vmbo-tl/gl naar havo, per leerjaar, 1996-2004

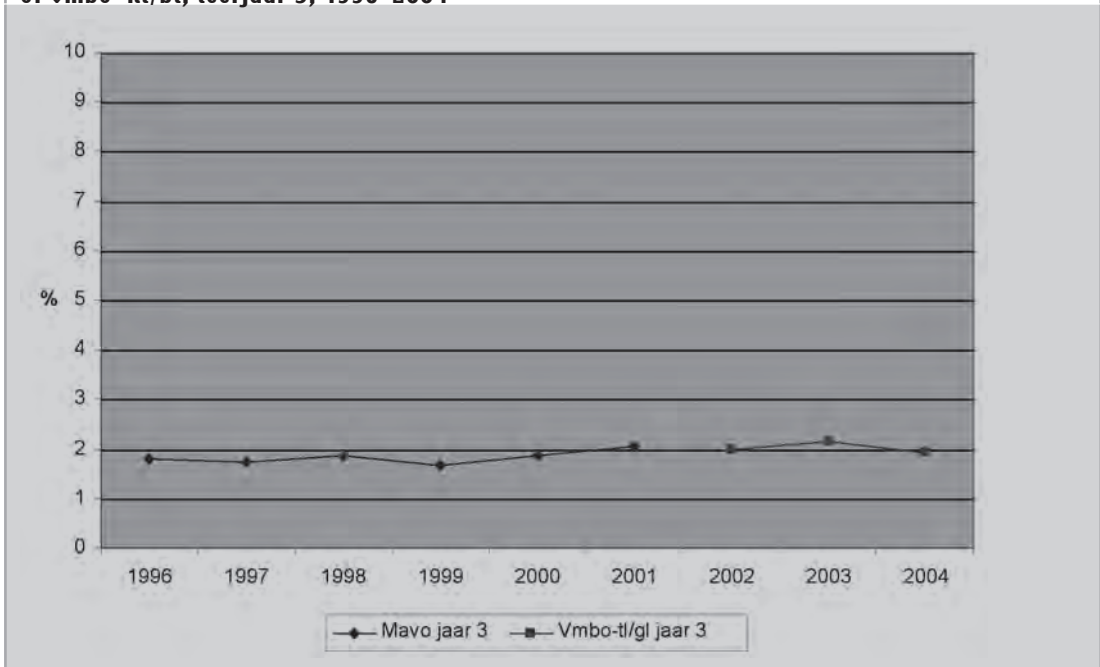

Voor leerlingen van het derde jaar verandert er weinig tussen 1996 en 2004: er stromen tussentijds nauwelijks leerlingen op naar havo. Zowel voor als na de invoering van het vmbo doet slechts tussen de 0,2 en de 0,4% van de leerlingen dit. Ook leerlingen van het vierde leerjaar maken maar zelden tussentijds de overstap naar het havo. Wel stijgt het aandeel van deze leerlingen tussen 2002 en 2004 van 0,5 naar 1,7%. Na de overgang naar vmbo-tl/gl is het aandeel leerlingen dat tussentijds doorstroomt wel toegenomen, maar nog steeds laag.

Tussentijdse afstroom

Er zijn ook leerlingen die gedurende hun opleiding overstappen naar een lager niveau. In dit geval gaat het om leerlingen die overstappen van mavo of vmbo-tl/gl naar vbo of vmbo-kl/bl. In figuur 11 wordt het aandeel van deze leerlingen weergegeven. De afstroom van leerlingen uit het vierde jaar is zo gering dat deze niet in de figuur wordt weergegeven.

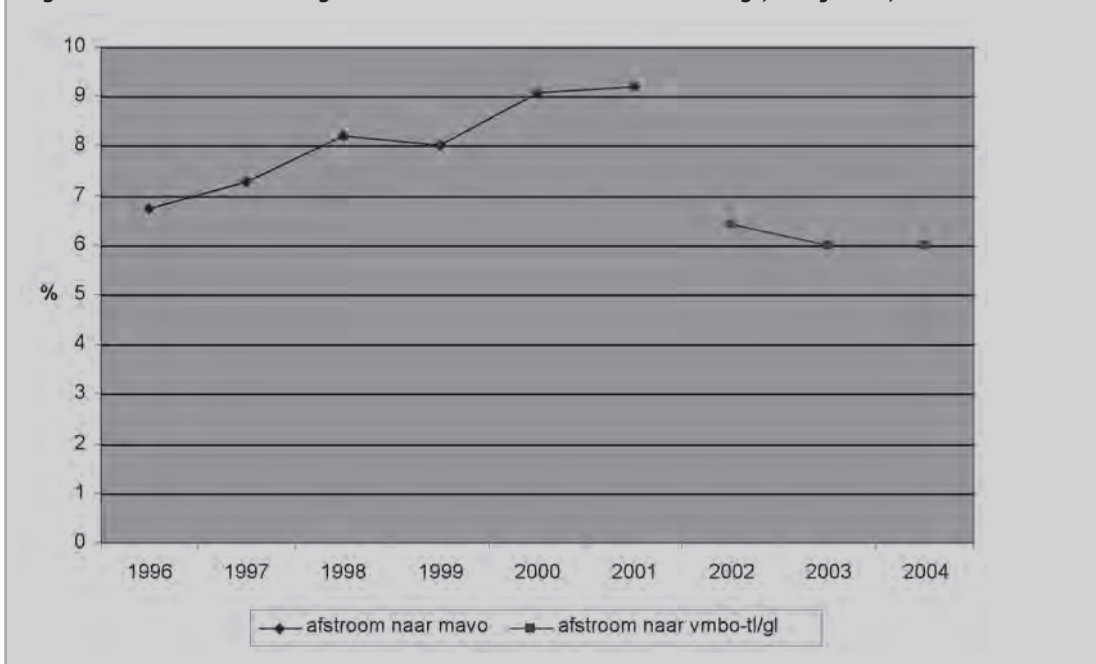
Figuur 11: Aandeel leerlingen dat tussentijds afstroomt van mavo of vmbo-tl/gl naar vbo of vmbo-kl/bl, leerjaar 3, 1996-2004

De tussentijdse afstroom van mavo naar vbo en vmbo-tl/gl is tussen 1996 en 2004 constant gebleven. Met 2% is het aandeel dat dit doet zeer gering. Wel stapt een klein deel van de leerlingen van vmbo-tl over naar vmbo-gl. Van een effect van de invoering van het vmbo is geen sprake bij tussentijdse afstroom van mavo naar vbo.

Figuur 12 geeft de tussentijdse afstroom van havo naar mavo en vmbo-tl/gl weer. Er wordt weer alleen een figuur van de leerlingen uit leerjaar 3 gegeven, aangezien de afstroom van leerlingen uit leerjaar 4 zeer gering is.

Figuur 12: Aandeel leerlingen van havo naar mavo of vmbo-tl/gl, leerjaar 3, 1996-2004

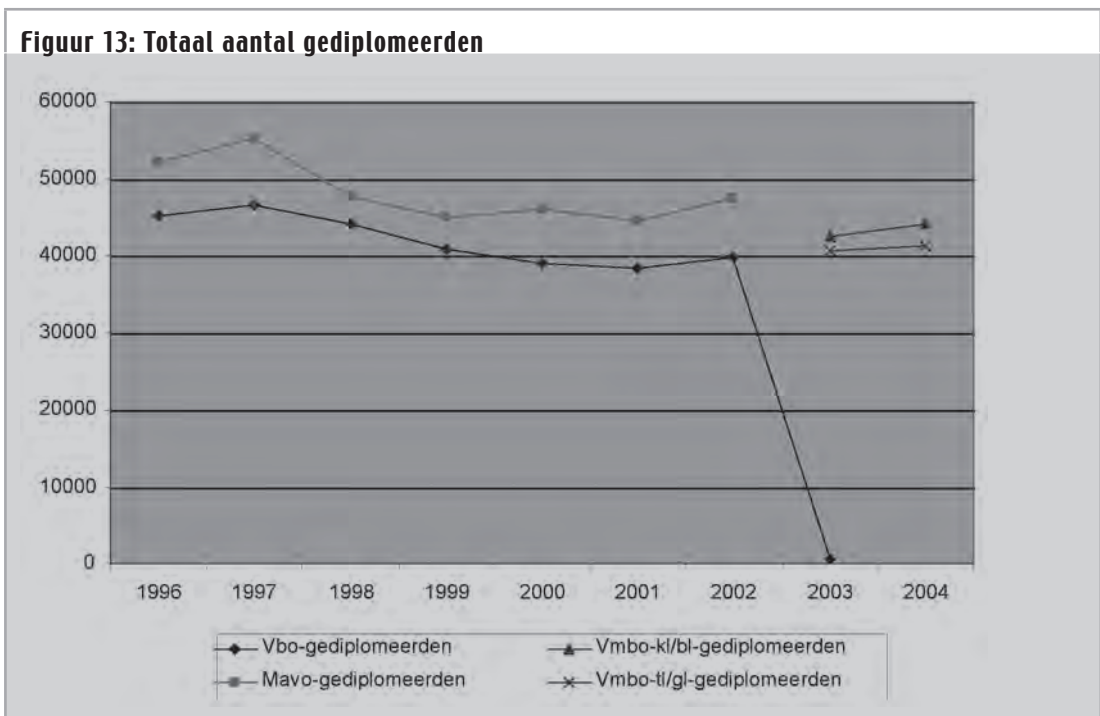

In figuur 12 is te zien dat tussen 1996 en 2000 het aandeel leerlingen dat tussentijds afstroomde van havo naar mavo, steeg van bijna 7 tot ruim 9%. Vanaf de overgang naar vmbo-tl daalt dit aandeel echter tot ongeveer 6%. Havo-leerlingen stromen dus minder vaak af sinds de overgang naar het vmbo. Er lijkt sprake te zijn van een substantieel effect. Vanaf de eerste jaren dat het vmbo-tl bestaat is het aandeel van de tussentijdse afstroom van havo naar vmbo-tl lager dan het de hele periode tot dan toe was geweest. De oorzaak hiervan kan zijn dat de kloof tussen havo en vmbo-tl groter is geworden, doordat de verschillen tussen de niveaus binnen het vmbo, in vergelijking met de oude mavo-vmbo-situatie kleiner zijn geworden.

4 De schoolloopbaan na vbo/mavo/vmbo

Na afronding van het vbo, mavo, of een van de leerwegen van het vmbo heeft een leerling verschillende mogelijkheden voor een vervolgopleiding. De meest voor de hand liggende vorm van vervolgopleiding is een bol-opleiding (beroepsopleidende leerweg) in het mbo (middelbaar beroepsonderwijs), maar ook een bbl-opleiding (beroepsbegeleidende leerweg) in het mbo of een havo-opleiding zijn veel gekozen vervolgotrajecten. Er is ook een deel van de gediplomeerden dat besluit geen opleiding te gaan volgen, maar al te gaan werken. In deze paragraaf komt eerst het totaal aantal gediplomeerden aan bod, waarna de doorstroom naar havo, mbo/bol, mbo/bbl en de arbeidsmarkt aan bod komt.

Figuur 13 geeft het totaal aantal gediplomeerden weer van leerlingen van vbo en vmbo-kl/bl enerzijds en leerlingen van mavo en vmbo-tl/gl anderzijds.

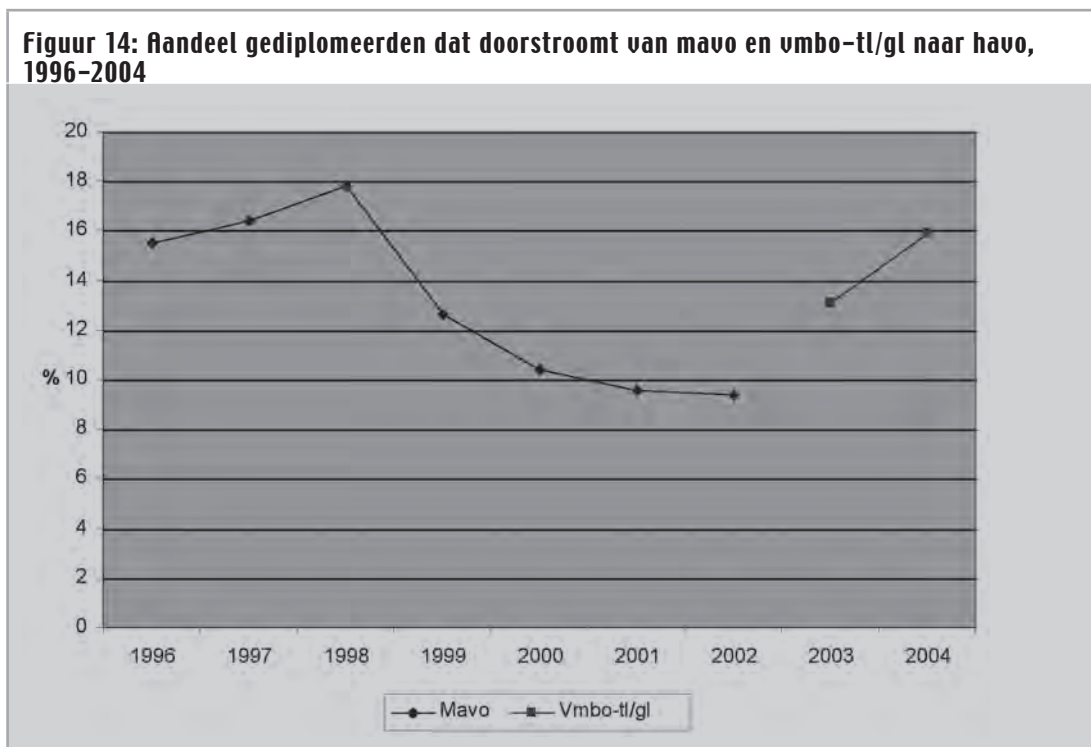

Figuur 13 laat tussen 1996 en 2001 een licht dalende trend zien voor zowel gediplomeerden van het vbo als van het mavo. In het laatste jaar van het oude vbo en mavo vindt er nog een stijging plaats, mogelijk omdat er minder mogelijkheden zijn om een jaar later

alsnog een diploma te halen voor de opleiding die wordt beëindigd. Met de overgang naar vmbo treedt er een trendbreuk op: vmbo-kl en vmbo-bl samen hebben meer gediplomeerden dan het oude vbo, terwijl vmbo-tl en vmbo-gl juist ineens veel minder gediplomeerden hebben dan het mavo. Overigens haalde ongeveer 700 leerlingen in 2003 nog een vbo-diploma. Wat in mindere mate al uit de leerlingentotalen bleek, komt dus ook bij de aantallen gediplomeerden terug: een verschuiving van mavo naar vbo of beter gezegd van tl en gl naar kl en bl.

Doorstroom naar havo

In figuur 14 wordt het aandeel gediplomeerden van het mavo en het vmbo-tl/gl dat doorstroomt naar het havo weergegeven.

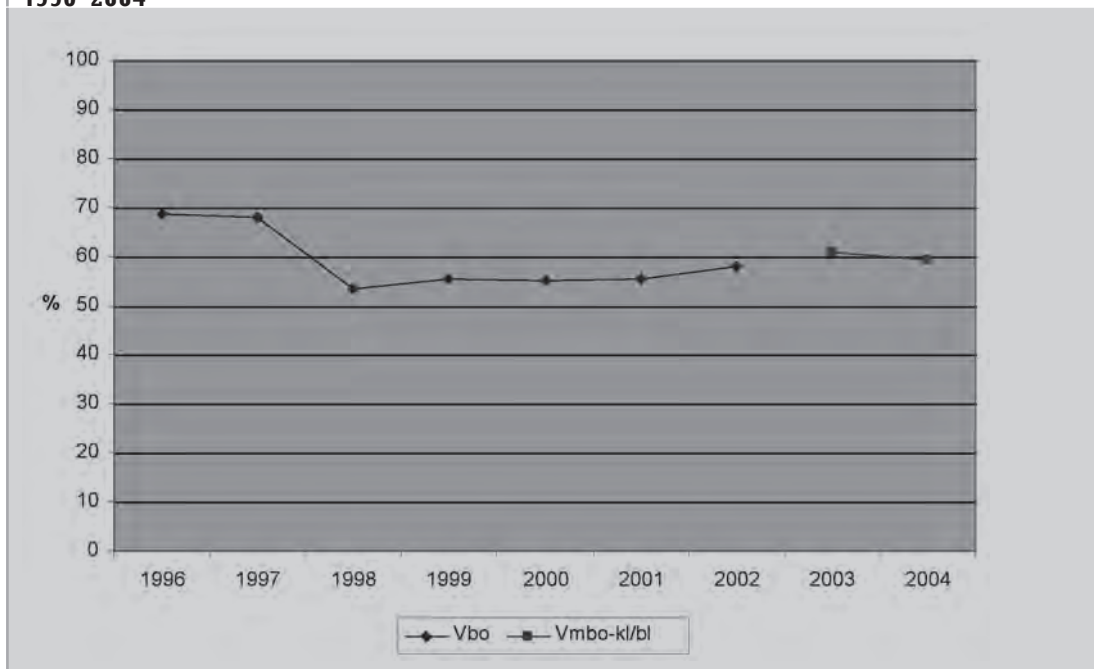
Figuur 14 laat zien dat de doorstroom van mavo-ge-diplomeerden naar het havo tussen 1998 en 2002 bijna is gehalveerd, van 18 naar 9,5%. Vooral tussen 1998 en 1999 daalde het aandeel dat doorstroomde sterk. Vanaf het schooljaar 1998-1999 werd bij een derde van de middelbare scholen de tweede fase met de profielen voor havo en vwo ingevoerd. In 1999-2000 volgde de rest. Deze invoering kan een belangrijke factor zijn geweest bij de sterk dalende doorstroom naar het havo tussen vooral 1998 en 2000. Na de invoering van het vmbo steeg het aandeel gediplomeerden dat doorstroomde naar het havo binnen twee jaar van 9,5 naar ruim 16%. De invoering van de ene stelselherziening (het vmbo) heeft daarmee de negatieve effecten van de andere stelselherziening (de tweede fase) tenietgedaan.

Ook de doorstroom van gediplomeerden van vbo en vmbo-kl/bl naar mavo en vmbo-tl/gl is onderzocht. Deze is echter vrijwel nihil en wordt daarom niet in een grafiek weergegeven.

Doorstroom mbo-bol

De bol-opleiding van het mbo is een logische volgende stap in de onderwijsloopbaan van veel gediplomeerden van vbo, mavo en vmbo. In figuur 15 wordt het aandeel gediplomeerden van vbo en vmbo-kl/bl weergegeven dat doorstroomt naar een bol-opleiding in het mbo.

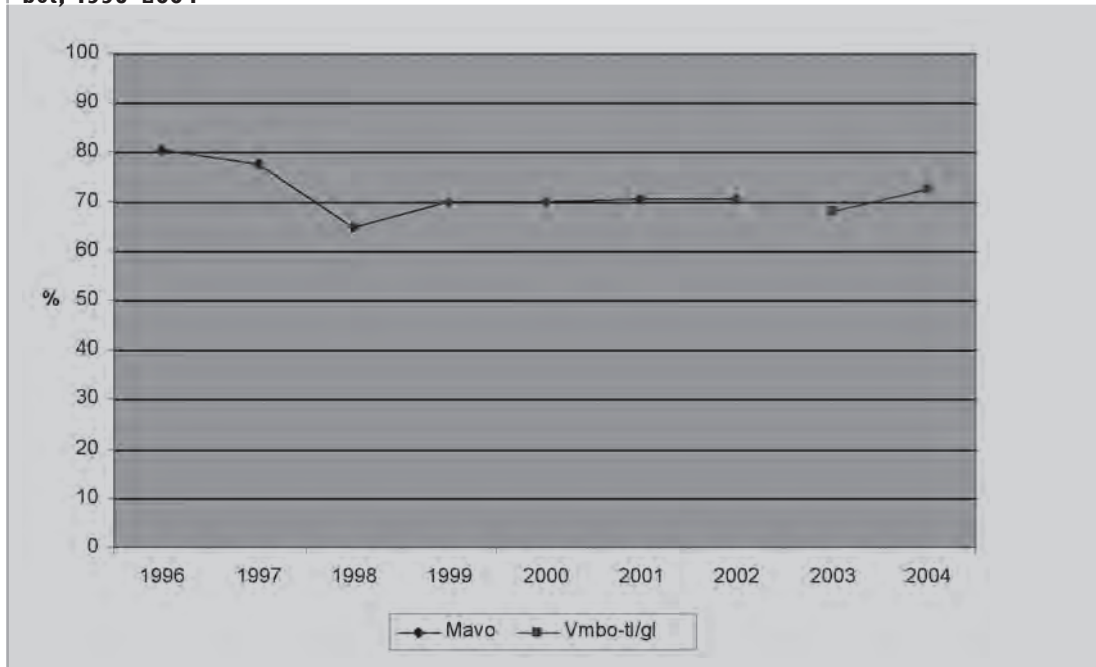
Figuur 15: Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt van vbo en vmbo-kl/bl naar mbo-bol, 1996-2004

Figuur 15 laat zien dat het aandeel gediplomeerden van vbo dat doorstroomde naar een bol-opleiding tussen 1998 en 2002 licht steeg van 53 tot 58%. Na de overgang naar vmbo-kl/bl steeg het aandeel licht verder naar 61%, om het jaar erop weer te dalen naar 59%. De invoer van het vmbo leidt dus niet duidelijk tot een verandering van het aandeel gediplomeerden dat doorstroomt naar mbo-bol. De resultaten van RUBS (Registratie van uitstroom en bestemming schoolverlaters) laten soortgelijke cijfers zien voor het aandeel gediplomeerden dat naar een bol-opleiding in het mbo doorstroomt.

In figuur 16 wordt ook voor gediplomeerden van mavo dan wel vmbo-tl/gl het aandeel dat doorstroomt naar een bol-opleiding weergegeven.

Figuur 16: Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt van mavo en vmbo-tl/gl naar mbo-bol, 1996-2004

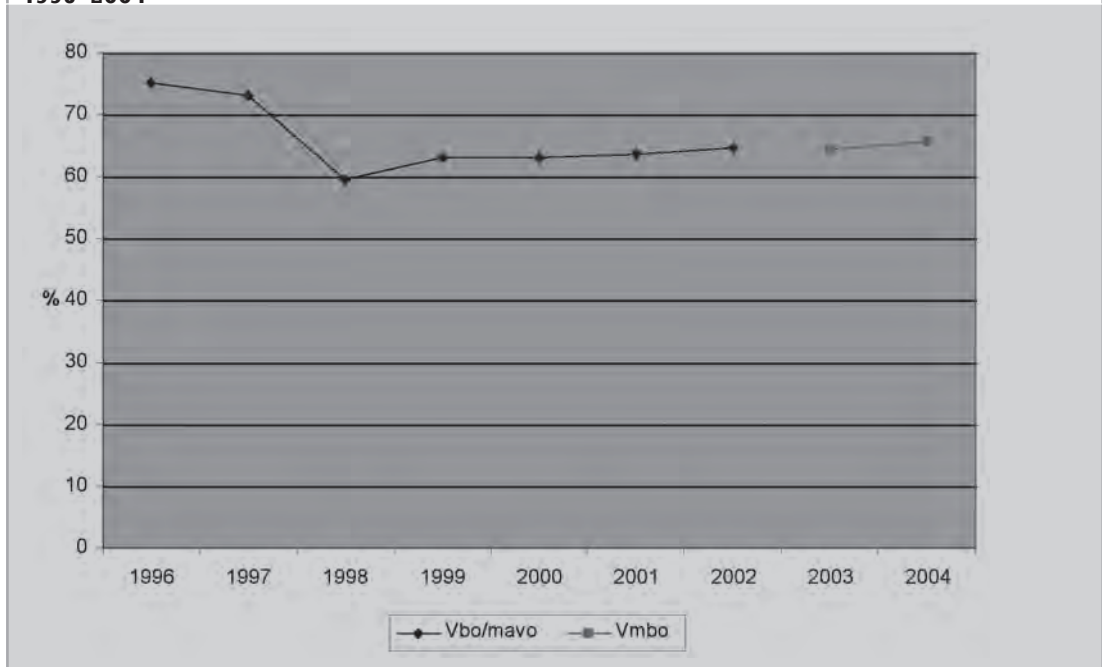

Bovenstaande figuur laat zien dat de doorstroom van mavo-ge­diplomeerden naar bol vanaf 1998 tot 2002 redelijk constant is. Na invoering van het vmbo daalt dit aandeel van 71 tot 68% om in 2004 weer te stijgen tot 72%. De resultaten van RUPS laten soortgelijke cijfers zien voor het aandeel gediplomeerden dat naar een bol-opleiding in het mbo doorstroomt.

Doordat er met de invoering van het vmbo een verschuiving in de leerlingen­stroom heeft plaatsgevonden van mavo/tl/gl naar vbo/kl/bl, is het interessant om ook te bekijken wat het effect op de totale doorstroom naar de bol is geweest. Figuur 17 laat dit zien.

Figuur 17: Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt van vbo/mavo en vmbo naar mbo-bol, 1996-2004

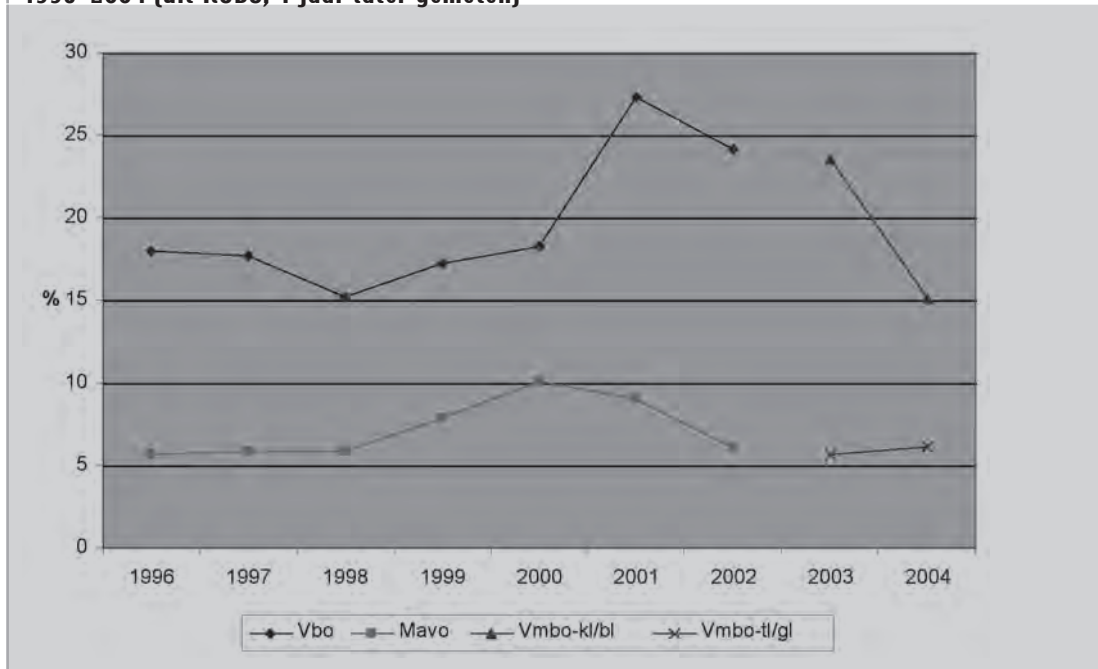

Uit de cijfers in figuur 17 lijkt naar voren te komen dat ondanks een lagere instroom in het vmbo-tl ongeveer evenveel leerlingen naar de bol gaan. In 2004 steeg de doorstroom naar de bol weer licht, nadat deze in 2003 gelijkgebleven was. De invoering van het vmbo lijkt weinig effect te hebben gehad op de doorstroom van gediplomeerden naar de bol.

Doorstroom mbo-bbl

Naast de bol bestaat er in het mbo ook de bbl. Hierin werken leerlingen vier dagen in de week bij een bedrijf en gaan ze één dag in de week naar school. In figuur 18 wordt het aandeel gediplomeerden van zowel vbo en vmbo-kl/bl als mavo en vmbo-tl/gl weergegeven, dat doorstroomt naar de bbl. Hiervoor hebben we gebruikgemaakt van RUBS-data, aangezien de onderwijsmatrix de doorstroom naar bbl niet goed waarneemt. We benadrukken dat het moment van waarneming bij de RUBS-data ongeveer 1 jaar later is dan bij de onderwijsmatrix. Men mag daarom deze percentages niet zomaar optellen bij die uit de vorige paragraaf.

Figuur 18: Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt van vbo, mavo en vmbo naar mbo-bbl, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)

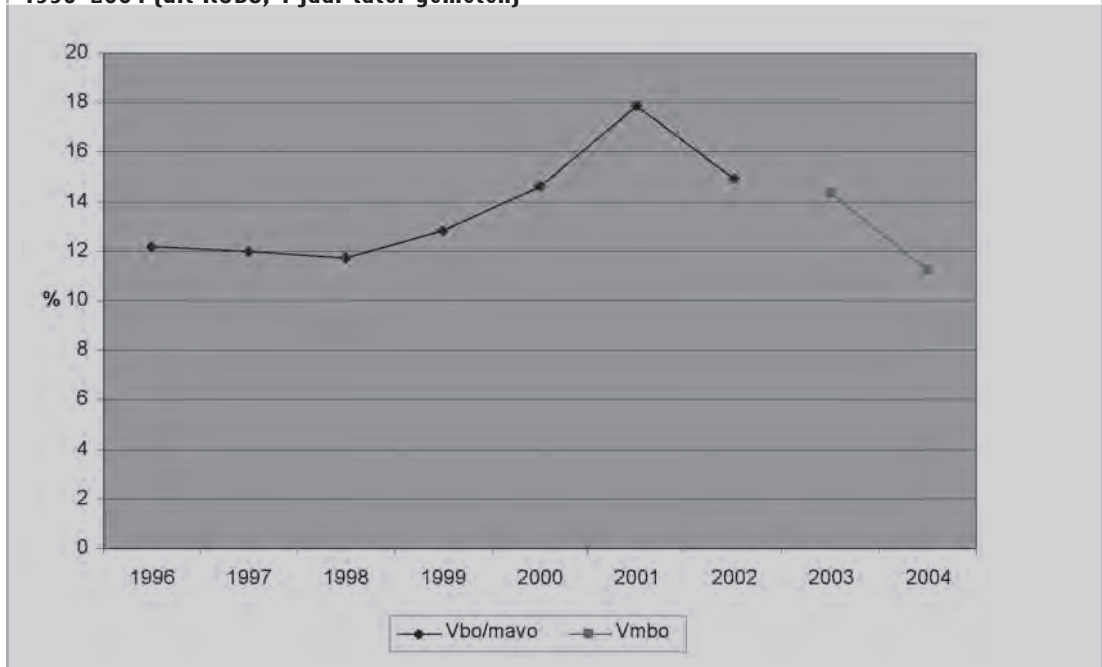

In figuur 18 is te zien dat het aandeel gediplomeerden uit het vbo dat naar de bbl doorstroomt, tussen 1996 en 2000 redelijk constant bleef, tussen de 15 en de 18%. Daarna volgt een uitschieter in 2001, een stijging van 9 procentpunt. Daarna daalt het aandeel in de volgende jaren weer tot 16%. Met de overgang naar vmbo vindt er wel een daling plaats, maar deze daling was één jaar eerder al ingezet. Het lijkt aannemelijker dat het aandeel gediplomeerden dat naar de bbl gaat, samenhangt met de conjunctuur. Krapte op de arbeidsmarkt leidt immers tot meer bbl-plekken bij bedrijven.

Een veel kleiner aandeel van de mavo-geïdiplomeerden stroomt door naar de bbl. Tussen 1996 en 2000 stijgt dit aandeel van 5,5 tot 10%. Vervolgens daalt het vanaf 2001 tot 2003 weer tot het oude niveau. Er lijkt geen effect te zijn van de invoering van het vmbo. Wederom vond de daling al plaats voor de overgang naar het vmbo.

Figuur 19 geeft een beeld van de totale doorstroom naar de bbl.

Figuur 19: Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt van vbo/mavo en vmbo naar mbo-bbl, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)

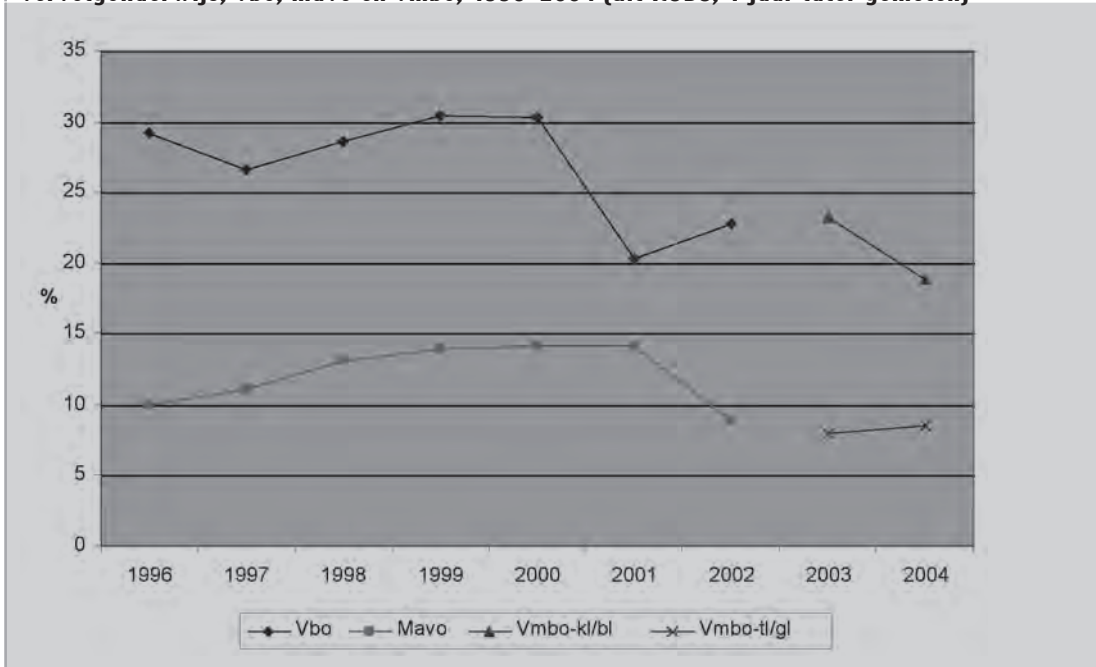

De figuur laat zien dat het totale aandeel gediplomeerden uit vbo en mavo dat doorstroomt naar de bbl, is gedaald na de invoering van het vmbo.

Uitstroom arbeidsmarkt zonder vervolgonderwijs

In figuur 20 wordt het aandeel gediplomeerden dat zonder vervolgonderwijs uitstroomt naar de arbeidsmarkt, weergegeven voor vbo en vmbo-kl/bl en voor mavo en vmbo-tl/gl. Dit zijn gediplomeerden die werken of werkloos zijn, maar geen vervolgonderwijs volgen.

Figuur 20: Aandeel gediplomeerden dat uitstroomt naar de arbeidsmarkt zonder vervolgonderwijs, vbo, mavo en vmbo, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)

Tussen 1996 en 2000 was er een relatief groot deel vbo-gediplomeerden dat naar de arbeidsmarkt uitstroomde zonder vervolgonderwijs, tussen de 27 en de 30%. Tussen 2000 en 2001 daalt het aandeel sterk, met 10 procentpunt. Daarna stijgt het aandeel weer licht in 2002, om na de invoering van het vmbo eerst gelijk te blijven en vervolgens te dalen tot onder de 20%. Veranderd beleid om gediplomeerden aan een startkwalificatie te helpen en dus vaker te laten doorstromen naar vervolgonderwijs, zou een oorzaak kunnen zijn voor de sterke daling sinds 2000.

Bij mavo-gediplomeerden steeg de uitstroom naar de arbeidsmarkt aanvankelijk. Tussen 1996 en 2001 nam het aandeel geleidelijk toe van 10 tot 14%. Daarna daalde het aandeel tot 8 à 9% in de laatste drie jaren. Van een effect van de invoering van het vmbo lijkt geen sprake te zijn.

Figuur 21 geeft een beeld van de uitstroom naar de arbeidsmarkt voor de totale groep.

Figuur 21: Aandeel gediplomeerden dat uitstroomt naar de arbeidsmarkt zonder vervolgonderwijs, vbo/mavo en vmbo, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)

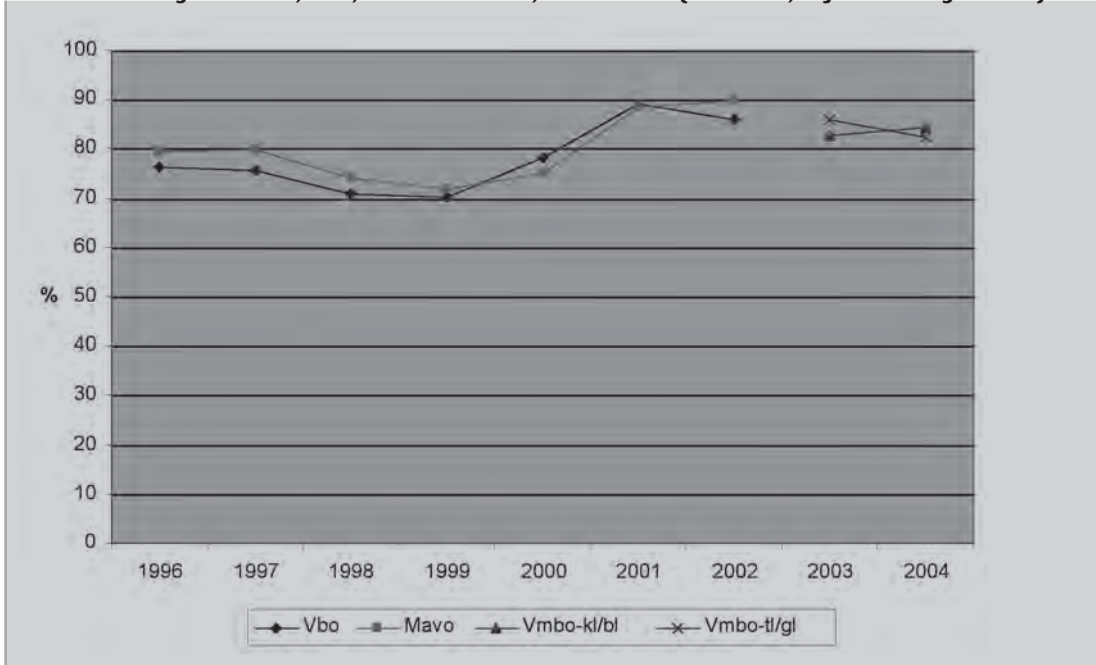

De figuur laat zien dat het aandeel dat uitstroomt naar de arbeidsmarkt zonder een vervolgonderwijs te gaan volgen voor de totale groep gedaald is vanaf de invoering van het vmbo. Deze daling zette zich echter al in de jaren voorafgaand aan de invoering in.

Oordeel aansluiting opleiding met vervolgonderwijs

In figuur 22 wordt voor gediplomeerden van vbo, mavo en vmbo weergegeven welk deel de aansluiting tussen de vbo/mavo/vmbo-opleiding en de vervolgonderwijs in het mbo (bol) goed of redelijk vindt.

Figuur 22: Aandeel gediplomeerden dat de aansluiting met de vervolgopleiding (mbo-bol) voldoende of goed vindt, vbo, mavo en vmbo, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)

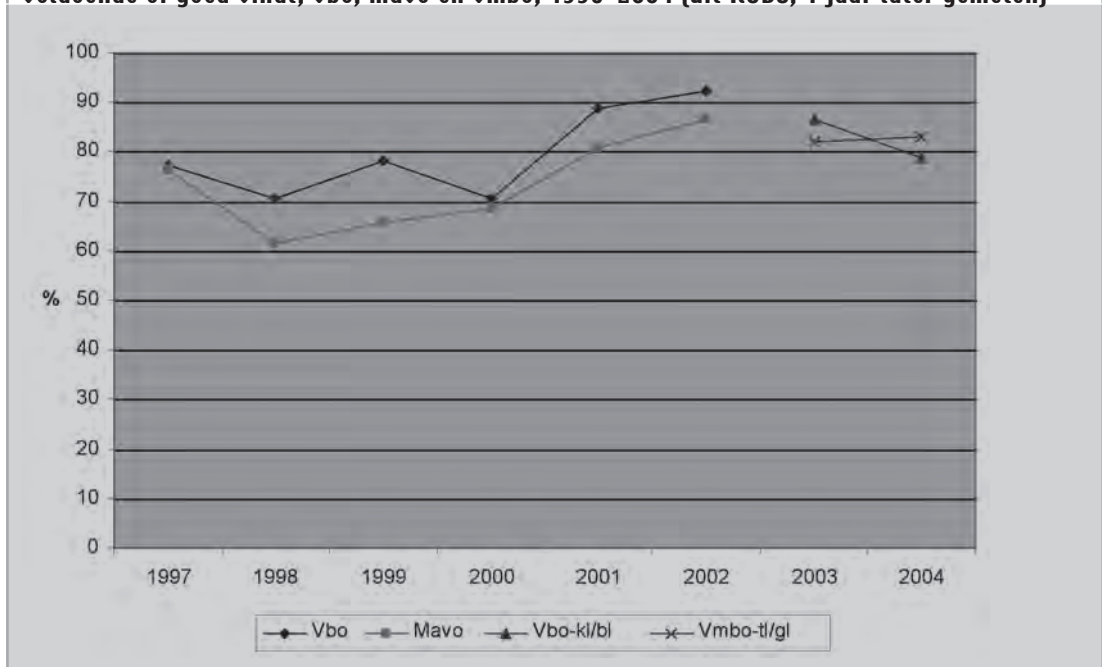

Figuur 22 laat eerst een daling tussen 1996 en 1999 zien. Het aandeel gediplomeerden van vbo dat de aansluiting met de vervolgopleiding goed of redelijk vindt, daalt van 76 tot 70%. Tussen 1999 en 2001 stijgt het aandeel juist sterk, tot 89%, waarna het tussen 2002 en 2004 redelijk stabiel blijft, tussen de 82 en 84%. Van een effect van de invoering van het vmbo lijkt geen sprake te zijn. In het eerste jaar daalt de tevredenheid onder gediplomeerden over de aansluiting, waarna dit aandeel in 2004 weer iets stijgt. Het golfpatroon lijkt eerder conjunctureel van aard te zijn.

Het aandeel gediplomeerden dat de aansluiting tussen mavo en mbo-bol voldoende of goed vindt, heeft een soortgelijk verloop als bij het vbo en het vmbo-kl/bl. Tussen 1997 en 1999 daalt het aandeel van 80 tot 72%, om vervolgens tot en met 2002 sterk te stijgen tot 90%. Sinds de invoering van het vmbo is het aandeel gediplomeerden dat de aansluiting voldoende of goed vindt, weer gedaald tot 82%. Het lijkt er dus op dat na de invoering van het vmbo de aansluiting enigszins verslechterd is. Om een goed oordeel te kunnen geven of dit een structureel of tijdelijk probleem is, hebben we echter meer meetjaren nodig.

In figuur 23 wordt dezelfde grafiek als in figuur 22 weergegeven, maar dan voor de aansluiting met een bbl-opleiding in het mbo.

Figuur 23: Aandeel gediplomeerden dat de aansluiting met de vervolgopleiding (mbo-bbl) voldoende of goed vindt, vbo, mavo en vmbo, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)

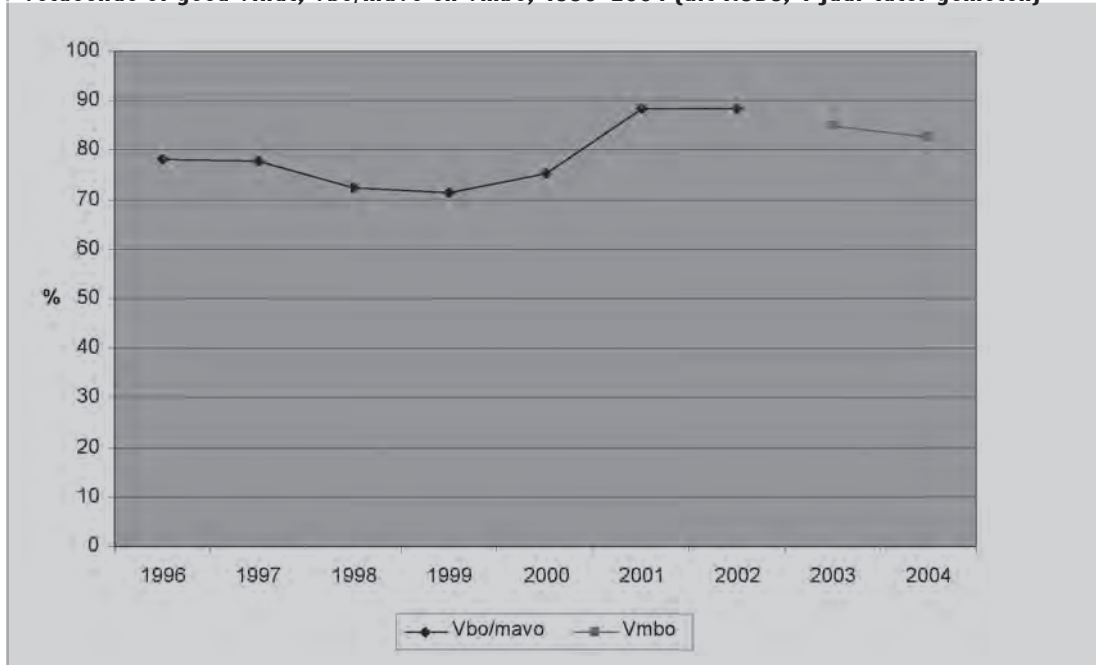

Figuur 23 laat een iets grilliger verloop zien dan bij de aansluiting met de bol. Voor vbo-gediplomeerden fluctueerde het aandeel dat de aansluiting redelijk tot goed vond tussen de 78 en de 70%. Daarna steeg het aandeel vrij sterk van 70 naar 92%. Na de invoering van het vmbo daalde het aandeel gediplomeerden dat de aansluiting met de vervolgopleiding voldoende of goed vond weer tot 79%.

De gediplomeerden van mavo en vmbo-tl/gl zijn tussen 1997 en 2003 minder vaak tevreden over de aansluiting met hun vervolgopleiding in de bbl dan gediplomeerden van vbo en vmbo-kl/bl. Na een flinke daling in 1998, van 76 tot 62%, steeg het aandeel vervolgens tot 2002 naar 87%. In het jaar van de overgang naar vmbo-gediplomeerden daalde het aandeel dat de aansluiting voldoende of goed vond eerst tot 82%, om het volgende jaar redelijk stabiel te blijven met 83%. De aansluiting is dus bij zowel vbo als mavo na de overgang naar vmbo iets minder vaak als voldoende of goed beoordeeld, het verschil is bij de aansluiting met bbl echter kleiner. Wederom geldt hier dat we meer meetjaren nodig hebben om te beoordelen of dit structureel is of tijdelijk.

Figuur 24 geeft een beeld van de tevredenheid met de aansluiting voor alle groepen gezamenlijk.

Figuur 24: Aandeel gediplomeerden dat de aansluiting met de vervolgopleiding (bol of bbl) voldoende of goed vindt, vbo/mavo en vmbo, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)

Per saldo blijkt dat gediplomeerden van alle groepen samen iets minder vaak tevreden zijn over de aansluiting sinds de invoering van het vmbo.

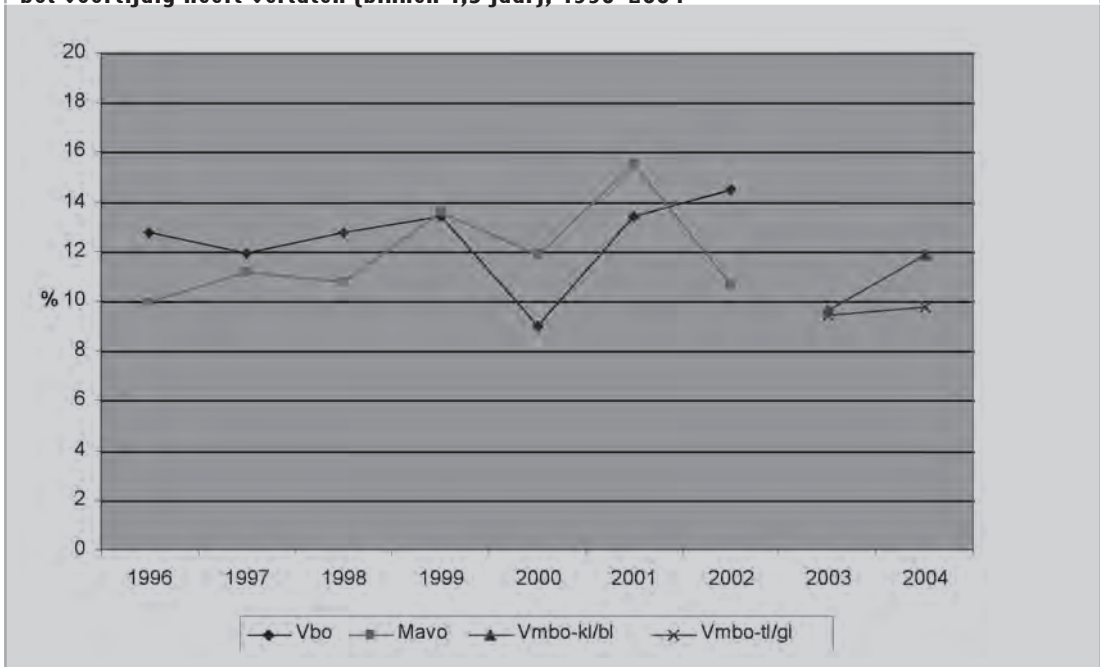
Ongediplomeerde uitstroom vervolgopleiding

In het kader van de schoolloopbaanpatronen van leerlingen zijn we ook geïnteresseerd in de ongediplomeerde uitstroom van de vervolgopleiding van gediplomeerden uit vbo, mavo en vmbo. In RUBS wordt gediplomeerden 1,5 jaar na het afronden van de opleiding niet alleen gevraagd of men een vervolgopleiding is gaan volgen en zo ja welke, maar ook of men deze opleiding nog steeds volgt.

Figuur 25 geeft voor gediplomeerden van vbo en vmbo-kl/bl, maar ook van mavo en vmbo-tl/gl, het aandeel weer dat een bol-opleiding is gaan volgen en daar binnen 1,5 jaar voortijdig mee is gestopt.

Figuur 25: Aandeel gediplomeerden van vbo/mavo/vmbo dat de vervolgopleiding in mbo-bol voortijdig heeft verlaten (binnen 1,5 jaar), 1996-2004

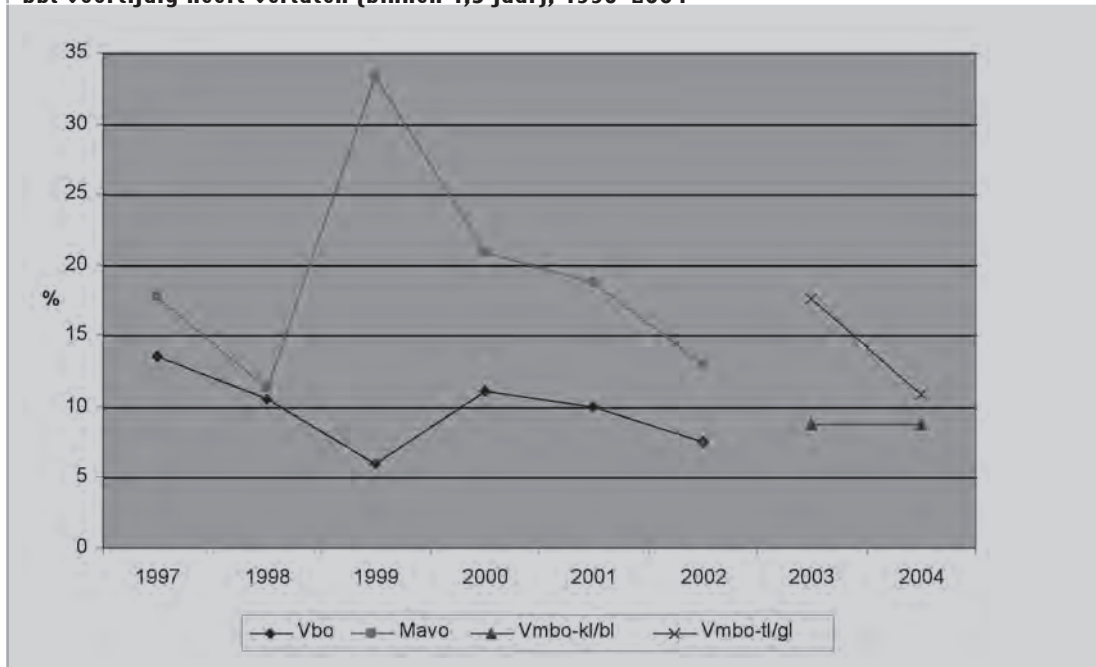

Tussen de 12 en 14% van de vbo-gediplomeerden die aan een mbo-bol-opleiding begonnen zijn, verliet tussen 1996 en 1999 voortijdig deze gekozen vervolgopleiding. In 2000 daalde dit aandeel sterk tot 9% om de twee volgende jaren weer tot boven het niveau van 1999 te stijgen. Na de overgang naar vmbo daalde dit aandeel ongediplomeerde uitstromers van bijna 15 tot bijna 10%. Hoewel het aandeel in 2004 weer steeg tot 12%, zou dit een aanwijzing kunnen zijn dat gediplomeerden van het vmbo-kl/bl een betere aansluiting ondervinden tussen het vmbo en de mbo-bol-opleiding.

Voor de mavo-gediplomeerden steeg het aandeel dat voortijdig uitstroomde tussen 1996 en 2001, ondanks twee jaren van daling, waarna het aandeel sterk daalde van 16 naar 11% in 2002. Na de overgang naar vmbo daalde dit aandeel nog iets verder, tot 9 à 10%. Het grootste deel van de daling vond echter een jaar voor de overgang naar het vmbo al plaats.

Figuur 26 geeft ook voor gediplomeerden van vbo, mavo en vmbo het aandeel dat binnen anderhalf jaar ongediplomeerd uit de vervolgopleiding stroomde, maar nu voor een vervolgopleiding in de bbl.

Figuur 26: Aandeel gediplomeerden van vbo/mavo/vmbo dat de vervolgopleiding in mbo-bbl voortijdig heeft verlaten (binnen 1,5 jaar), 1996-2004

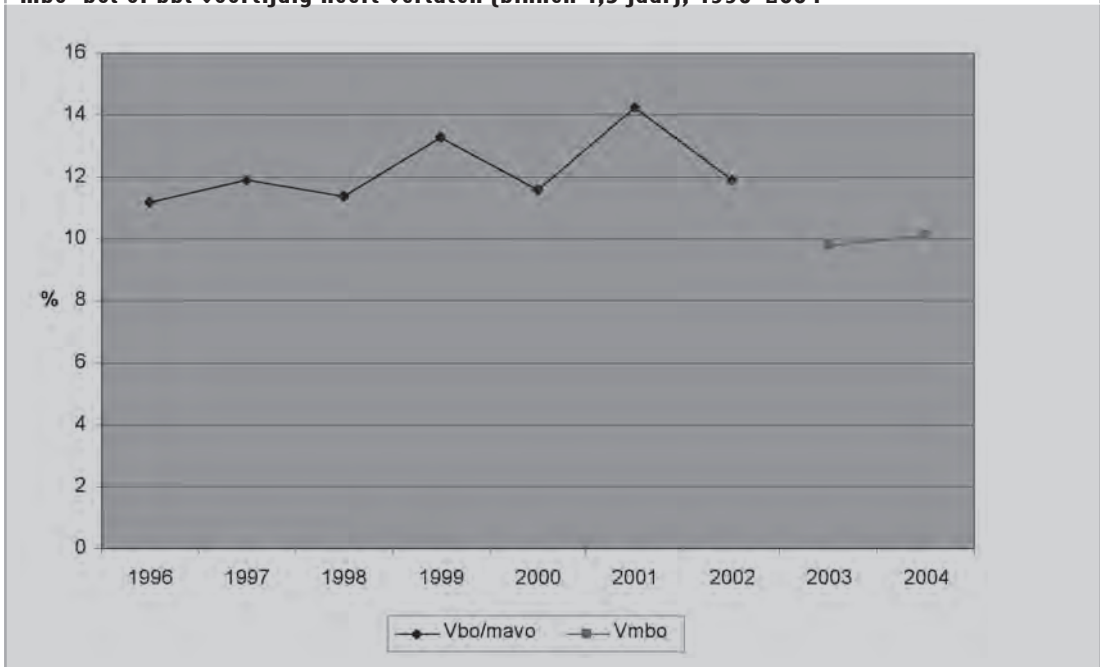

Bij de gediplomeerden die kozen voor bbl als vervolgopleiding zijn de schommelingen veel groter. Dit heeft ook te maken met de kleinere aantallen in de data. Het aandeel van de vbo-gediplomeerden daalt de eerste twee jaar sterk, om vervolgens weer een jaar te stijgen. In mindere sterke mate herhaalt deze trend zich tussen 2000 en 2003. Van een effect van de invoering van het vmbo lijkt voor deze gediplomeerden geen sprake te zijn.

Bij de mavo-gediplomeerden is een erg onstabiel verloop te zien in de figuur. Na een flinke daling in 1998 verdriedubbelt het aandeel in 1999 bijna, om in de drie jaar daarna weer te dalen tot ongeveer het niveau van 1998. De overgang naar vmbo brengt aanvankelijk een nieuwe stijging met zich mee, maar in 2004 is deze weer tenietgedaan. Ook hier lijkt er van een duidelijk effect van de invoering geen sprake te zijn.

Figuur 27 geeft wederom een beeld van het percentage voortijdige schoolverlaters uit de vervolgopleiding voor de totale groep.

Figuur 27: Aandeel gediplomeerden van vbo/mavo en vmbo dat de vervolgopleiding in mbo-bol of bbl voortijdig heeft verlaten (binnen 1,5 jaar), 1996-2004

De figuur laat zien dat een kleiner aandeel van de totale groep gediplomeerden die een bol- of bbl-opleiding zijn gaan volgen, deze opleiding voortijdig heeft verlaten. Het is echter onduidelijk of er een verband is met de invoering van het vmbo, aangezien de daling al eerder inzette en het verloop al jaren fluctueerde.

5 Conclusies

De invoering van het vmbo heeft geleid tot een lichte verschuiving van de leerlingensroom van mavo en tl/gl naar vbo en bl/kl. In verhouding gaan er iets meer leerlingen naar vmbo-bl en -kl, terwijl er minder leerlingen naar vmbo-tl en -gl gaan. De oorzaak hiervan is waarschijnlijk dat een gemeenschappelijk eerste deel van de opleiding weliswaar de flexibiliteit van het systeem vergroot, maar ook de kwaliteit van de voorbereiding voor de laatste twee jaren minder goed maakt. Leerlingen die qua capaciteiten op de grens tussen de leerwegen zitten, halen hierdoor niet meer het niveau dat nodig is voor de hogere leerweg. Een deel van de leerlingen volgt binnen het vmbo de gl, een variant die in de oude mavo-vbo-structuur niet bestond. Hierdoor is het praktische element ook toegenomen bij de groep die we in deze studie beschouwden als het equivalent van mavo. Tussentijdse opstroom van mavo naar havo kwam bijna niet voor, maar komt bij leerlingen van jaar 4 sinds de invoering van het vmbo wel sporadisch voor. Er zijn minder zittenblijvers bij zowel vbo als mavo, al is deze afname ingezet nog voor de invoering van het vmbo. De tussentijdse afstroom van havo naar mavo is flink afgenomen sinds de invoering van het vmbo. Het aandeel leerlingen dat ongediplomeerd uitstroomde is eveneens afgenomen. Dit is echter niet eenduidig gebeurd voor de verschillende leerjaren en voor leerlingen van vbo en mavo. Een andere oorzaak voor de daling dan de invoering van het vmbo is dus mogelijk.

Net als bij de leerlingen vond er ook bij de gediplomeerden een verschuiving van mavo naar vbo plaats na de invoering van het vmbo, dus meer gediplomeerden van vmbo-kl en vmbo-bl en minder van vmbo-gl en vmbo-tl. Na de invoering van de profielen in de tweede fase voor havo daalde het aandeel gediplomeerden van mavo dat doorstroomde naar havo fors. Met de invoering van het vmbo steeg dit aandeel weer tot ongeveer het oude niveau. Er zijn geen substantiële veranderingen waarneembaar in de aansluiting met het mbo sinds de invoering van het vmbo. Het aandeel leerlingen dat doorstroomt van mavo en vmbo-tl/gl of vbo en vmbo-bl/kl naar bol en bbl is nauwelijks veranderd, en ook de tevredenheid met de aansluiting lijkt niet veranderd te zijn door de introductie van het vmbo.

Afkortingen

bbl	beroepsbegeleidende leerweg
bbo	buiten bekostigd onderwijs
bl	basisberoepsgerichte leerweg
bol	beroepsopleidende leerweg
gl	gemengde leerweg
hbo	hoger beroepsonderwijs
kl	kaderberoepsgerichte leerweg
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
RUBS	Registratie van uitstroom en bestemming schoolverlaters
tl	theoretische leerweg
vbo	voorbereidend beroepsonderwijs
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs

Figurenlijst

Tabel 1:	Optimaal curriculum voor leerlingen met een laag en hoog niveau	14
Tabel 2:	Optimaal curriculum voor leerlingen met een laag en hoog niveau met een gemeenschappelijk deel van twee jaren	15
Tabel 3:	Curriculum met zowel een gemeenschappelijk als een gescheiden programma voor de eerste twee jaren	16
Tabel 4:	De doorstroom van leerlingen in de gemengde leerweg, leerjaar 3 (percentages)	20
Figuur 1:	Totaal aantal leerlingen in het vbo en het vmbo-kl/bl, leerjaar 3 en 4, 1996-2004	18
Figuur 2:	Totaal aantal leerlingen in het mavo en het vmbo-tl/gl, leerjaar 3 en 4, 1996-2004	19
Figuur 3:	Aandeel zittenblijvers per leerjaar, vbo en vmbo-kl/bl, 1996-2004	21
Figuur 4:	Aandeel zittenblijvers per leerjaar, mavo en vmbo-tl/gl, 1996-2004	22
Figuur 5:	Aandeel leerlingen dat ongediplomeerd uitstroomt, per leerjaar, vbo en vmbo-kl/bl, 1998-2004	23
Figuur 6:	Aandeel leerlingen dat ongediplomeerd uitstroomt, per leerjaar, mavo en vmbo-tl/gl, 1998-2004	24
Figuur 7:	Aandeel leerlingen dat bevorderd wordt naar leerjaar 4, vbo en vmbo-kl/bl, 1996-2004	25
Figuur 8:	Aandeel leerlingen dat bevorderd wordt naar leerjaar 4, mavo en vmbo-tl/gl, 1996-2004	26
Figuur 9:	Aandeel leerlingen dat tussentijds opstroomt van vbo of vmbo-kl/bl naar mavo of vmbo-tl/gl, leerjaar 3, 1996-2004	27
Figuur 10:	Aandeel leerlingen dat tussentijds opstroomt van mavo of vmbo-tl/gl naar havo, per leerjaar, 1996-2004	28
Figuur 11:	Aandeel leerlingen dat tussentijds afstroomt van mavo of vmbo-tl/gl naar vbo of vmbo-kl/bl, leerjaar 3, 1996-2004	29
Figuur 12:	Aandeel leerlingen van havo naar mavo of vmbo-tl/gl, leerjaar 3, 1996-2004	30
Figuur 13:	Totaal aantal gediplomeerden	31
Figuur 14:	Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt van mavo en vmbo-tl/gl naar havo, 1996-2004	32
Figuur 15:	Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt van vbo en vmbo-kl/bl naar mbo-bol, 1996-2004	33
Figuur 16:	Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt van mavo en vmbo-tl/gl naar mbo-bol, 1996-2004	34
Figuur 17:	Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt van vbo/mavo en vmbo naar mbo-bol, 1996-2004	35
Figuur 18:	Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt van vbo, mavo en vmbo naar mbo-bbl, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)	36

Figuur 19:	Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt van vbo/mavo en vmbo naar mbo-bbl, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)	37
Figuur 20:	Aandeel gediplomeerden dat uitstroomt naar de arbeidsmarkt zonder vervolgonderwijs, vbo, mavo en vmbo, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)	38
Figuur 21:	Aandeel gediplomeerden dat uitstroomt naar de arbeidsmarkt zonder vervolgonderwijs, vbo/mavo en vmbo, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)	39
Figuur 22:	Aandeel gediplomeerden dat de aansluiting met de vervolgopleiding (mbo-bol) voldoende of goed vindt, vbo, mavo en vmbo, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)	40
Figuur 23:	Aandeel gediplomeerden dat de aansluiting met de vervolgopleiding (mbo-bbl) voldoende of goed vindt, vbo, mavo en vmbo, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)	41
Figuur 24:	Aandeel gediplomeerden dat de aansluiting met de vervolgopleiding (bol of bbl) voldoende of goed vindt, vbo/mavo en vmbo, 1996-2004 (uit RUBS, 1 jaar later gemeten)	42
Figuur 25:	Aandeel gediplomeerden van vbo/mavo/vmbo dat de vervolgopleiding in mbo-bol voortijdig heeft verlaten (binnen 1,5 jaar), 1996-2004	43
Figuur 26:	Aandeel gediplomeerden van vbo/mavo/vmbo dat de vervolgopleiding in mbo-bbl voortijdig heeft verlaten (binnen 1,5 jaar), 1996-2004	44
Figuur 27:	Aandeel gediplomeerden van vbo/mavo en vmbo dat de vervolgopleiding in mbo-bol of bbl voortijdig heeft verlaten (binnen 1,5 jaar), 1996-2004	45